

PARTIDULUI NAȚIONAL ȚĂRĂNESC, 1944-1947: METAMORFOZE IDEOLOGICE ȘI INCERTITUDINI POLITICE

Emanuel Copilaș*

Abstract: *This article follows mainly the ideological evolution of the National Peasants Party in the postwar period, in the context of Romania's sovietization process. The main argument that it brings forward consists in the fact that the role of the party after 1945 is not so democratic as it is usually presumed, PNTȚ contributing to a great extent to the political, economic and social instability that characterized the 1944-1947 period.*

Keywords: *sovietization, uncertainties, tensions, crisis, right-wing radicalism*

Partidele „istorice” au divizat încă de la început Partidul Comunist Român (PCR) în privința strategiei politice optime de urmărit în raport cu acestea. Astfel, Ana Pauker și Vasile Luca doreau, înainte de constituirea cabinetului Groza, ca PNTȚ și PNL să facă parte din noul guvern, în timp ce Gheorghiu-Dej prefera facțiunile dizidente ale acestor partide PNTȚ–Alexandrescu și PNL–Tătărăscu, cele care au și intrat până la urmă în executivul care și-a preluat atribuțiile în martie 1945. Dej nu a uitat acest amănunt cu ocazia „devierii de dreapta” din 1952 și i-a reproșat Anei Pauker că a încercat să aducă „fasciști” din partidele istorice în PCR, pe lângă legionarii pe care oricum i-a adus, chiar dacă nu de una singură¹.

Să remarcăm de la bun început aderența populară masivă, PNTȚ fiind partidul în care se regăsea majoritatea electoratului românesc postbelic, fapt dureros de evident pentru PCR cu ocazia alegerilor din noiembrie 1946, în timp ce liderul său Iuliu Maniu era de departe cea mai bine văzută personalitate politică a epocii. Conștient de acest atu, Maniu își permitea să atragă atenția asupra abuzurilor sovieticilor în România încă din noiembrie 1944, printr-o scrisoare trimisă diplomatului Andrei Vâșinski, gest care a atras mai degrabă atenția asupra lui, asta neînsemnând cumva că fusese neglijat până atunci de către sovietici².

Capitalul electoral impresionant al PNTȚ se eroda însă masiv pe coordonate nedemocratice. Un motiv era dat de inactivitatea liderilor PNTȚ și incapacitatea lor de a lua decizii politice inspirate în noul context postbelic. Apoi, datorită

* Lector univ. dr., Universitatea de Vest Timișoara; e-mail: copilasemanuel@yahoo.com

¹ Robert Levy, *Power struggles in the Romanian Communist Party leadership during the period of the formation of the Groza regime*, în vol. 6 martie 1945. *Începuturile comunizării României*, București, Edit. Enciclopedică, 1995, p. 88–89.

² *Misiunile lui A.I. Vîșinski în România. Documente secrete*, editor Radu Ciuceanu, traducere de Alexandru Bărlădeanu, Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Vitalie Văratec, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 1997, p. 93–95.

războiului, partidele istorice pierduseră în mare măsură legăturile cu organizațiile din provincie; profitând de ocazie, FND impune, cu ajutorul Armatei Roșii, propriii oameni în instituțiile din mediul rural și din orașele mici. Alt motiv era acceptarea masivă de legionari în partid, la care vom ajunge puțin mai încolo. Foarte important este și comportamentul reprobabil al lui Maniu față de evreii care își pierduseră proprietățile în timpul regimului Antonescu: aceștia, conform liderului țărănist, ar fi urmat să fie despăgubiți numai în ceea ce privește bunurile și proprietățile; pământul pe care îl pierduseră avea să fie păstrat însă de către noii proprietari români³.

Dincolo de îngrijorarea sovietică, existau și resentimente ale liderilor PCR față de Maniu, pe lângă teama justificată a celui mai anemic partid politic local, aflat însă pe un traseu ascendent de neoprit, în fața celui mai puternic partid politic local, intrat la rândul său într-un rapid proces de disoluție, proces direct proporțional ca intensitate cu simpatia populară și capacitatea organizațională de care se bucura. Maniu a îndemnat membrii PNT să nu protesteze cu ocazia dictatului de la Viena din cauza prezenței trupelor naziste în țară, fapt echivalat de comuniștii locali cu un act de trădare. Mai important, liderii partidelor istorice nu fuseseră încarcerați în perioada interbelică și pe timpul războiului, ba dimpotrivă, își păstraseră aproape nealterate privilegiile, în ciuda vicisitudinilor politice succesive; spre deosebire de ei, Gheorghiu-Dej, Gheorghe Apostol, Vasile Luca, Constantin Pârvulescu, Ana Pauker și mulți alții, toți au petrecut un timp mai mult sau mai puțin îndelungat în închisorile interbelice și/sau antonesciene. Pe cale de consecință, nu era neapărat necesară sugestia Moscovei pentru ca Gheorghiu-Dej să pună semnul egalității între Maniu și mareșalul Antonescu; frustrările personale erau suficiente⁴. La rândul lor, liderii comuniști români erau tratați condescendent de către vechea elită aristocratică, dar și de marea burghezie, fiind expediați de exemplu ca niște simpli „pușcăriași” de către Jacques Vergotti, colaborator apropiat al regelui Mihai⁵.

Tergiversările liderului PNT din perioada războiului relativ la schimbarea alianței României i-au dezamăgit și chiar indignat pe unii membri de partid, pe politicienii români, pe diplomații occidentali⁶, și au furnizat un prețios capital politic

³ Liliana Saiu, *The Great Powers and Rumania, 1944–1946. A Study of the Early Cold War Era*, New York, Columbia University Press, 1992, p. 39–40.

⁴ *România. Viața politică în documente, 1945*, editor Ioan Scurtu, București, Arhivele Statului din România, 1994, p. 102–103, 268–269 [infra: *România. Viața politică în documente*].

⁵ Jacques Vergotti, *Fără drept de înapoiere în țară. Amintiri*, București, Edit. Albatros, 2000, p. 115.

⁶ Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, *23 August 1944. Documente, 1939–1943*, vol. I, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 539–540, 569–570, 588, 623–625, 636; *Ibidem*, vol. II, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 143, 192, 218–219, 260–261, 266–267, 269, 275–277, 331, 342, 393, 811; *Ibidem*, vol. III, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 143, 238, 364; *Ibidem*, vol. IV, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 529–531 [infra: *23 august 1944 ...*]; Raoul Bossy, *Jurnal, 2 noiembrie 1940–9 iulie 1969*, București, Edit. Enciclopedică, 2001, p. 230; Grigore Gafencu, *Jurnal*, vol. I, 1941–1944, disponibil pe site-ul Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, <https://www.iicmmer.ro/resurse/arhiva/manuscrisul-memoriile-lui-gafencu/>, p. 308, 402; *Ibidem*,

PCR, care ulterior l-a utilizat pentru subminarea sistematică a PNT. PCR invitase PNT să colaboreze pentru a scoate țara din Axă încă din toamna anului 1943, dar Maniu se opusese, invocând ca motiv „abținerea comuniștilor de a-și defini atitudinea față de retrocedarea către România a provinciilor de nord luate de Rusia”⁷. Un an mai târziu, cu o zi înainte de actul de la 23 august, Pătrășcanu, în calitate de reprezentant al PCR, îi cere lui Maniu să formeze noul guvern și să semneze armistițiul cu Națiunile Unite. După ce inițial acceptă, Maniu se răzgândește rapid, considerând că armistițiul trebuie semnat de către Antonescu⁸, probabil pentru ca cedarea Basarabiei și a nordului Bucovinei către Uniunea Sovietică să nu fie consfințită politic prin semnătura sa. Chiar și după răsturnarea dictaturii antonesciene și instaurarea guvernului Groza, Maniu a continuat să îi irite pe diplomații occidentali aflați în România printr-o atitudine de superioritate și prin acuzarea Statelor Unite și a Marii Britanii că au permis ca țara să fie „pierdută în favoarea rușilor”⁹.

Discutând în cadrul unei ședințe de guvern din septembrie 1944 despre condițiile recent încheiatului armistițiului cu sovieticii, care erau nu atât de bune ca cele oferite în luna aprilie, Pătrășcanu identifică momentul oportun pentru a îl trage la răspundere pe ministrul fără portofoliu Maniu în ceea ce privește acest regretabil deznodământ.

Există un vinovat, și eu vorbesc foarte deschis, există un vinovat pentru ce România nu a încheiat armistițiul pe baza armistițiului din aprilie, și acest vinovat sunteți dv., dle Maniu, fiindcă sunteți singurul om politic căruia i-au fost transmise aceste condiții și ați avut posibilitatea neașteptată să interveniți efectiv în politica românească. Și nu ați făcut-o. Dacă ați fi fost de acord cu noi – eu am fost în martie – să activăm pentru salvarea, pentru scoaterea României din război în cel mai bun moment istoric trupele rusești făcuseră spărta de la Uman, dar nu trecuseră Bugul și România ar fi putut atunci discuta condițiile armistițiului. Nu ați făcut-o invocând așteptarea unui răspuns de la dl. Știrbei, [prinț român exilat în 1931, care negocia la Cairo cu aliații occidentali din dispozițiile lui Maniu – n.m.] care a venit într-un moment când situația era schimbată. Noi am fost puși într-o situație foarte penibilă, pentru că politica de luni de zile de așteptare, de tergiversare, din partea opoziției, și în special din partea Partidului Național-Țărănesc, nu a putut să inspire nicio încredere Aliaților și nu ne-am găsit în fața tuturor aliaților, ci a tuturor Aliaților care s-au declarat de acord cu aceste condițiuni noi. [...]

vol. III, *iunie 1946–iunie 1949*, disponibil pe site-ul Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, <https://www.iicm.ro/resurse/arhiva/manuscrisul-memoriile-lui-gafencu/>, p. 87–88; Marin Radu Mocanu, *România, marele sacrificat al celui de al doilea război mondial. Documente*, București, Arhivele Statului din România, 1994, p. 175; Petru Groza, *Adio lumii vechi ! Memorii*, București, Edit. Compania, 2003, p. 279–283; Ioan Scurtu et al., *Istoria României între anii 1918–1944. Culegere de documente*, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1982, p. 446 [infra: *Istoria României ...*].

⁷ Ion Ardeleanu et al., *23 August 1944 ...*, vol. I, p. 636–637; vol. II, p. 73, 121, 712; vol. III, p. 54–55 și Grigore Gafencu, *Jurnal*, vol. I, p. 307; Ivor Porter, *Operațiunea Autonomă. În România pe vreme de război*, traducere de George Potra și Delia Răzdolescu, București, Edit. Humanitas, 2008, p. 236.

⁸ Ioan Scurtu, *Monarhia în România, 1866-1947*, București, Edit. Danubius, 1991, p. 143–144.

⁹ Ion Ardeleanu et al., *23 August 1944 ...*, vol. IV, p. 304–306.

Este o mare răspundere istorică, dle Maniu, că la propunerile de armistițiu din aprilie dv. ați răspuns în iunie, fiindcă Aliații, în două luni, nu de la guvernul Antonescu au așteptat răspuns, ci de la dv., răspuns care a venit după două luni de zile. Vă rog să credeți că ați pus delegația română într-o situație grea. Noi am venit în numele blocului [BND – n.m.] și al opoziției și în fața acestei situații ni s-a spus: Ce ați făcut 3-4 luni, dacă spuneți că ați fost gata, căror fapte se datorește prezența armatelor sovietice în marș în Moldova, când noi am fost gata din martie ? Și eu am răspuns: noi am propus armistițiul cu mult înainte, dar în fața acestei situații, adevărata politică românească, opoziția s-a găsit în carență. Așa încât nu aveți răspunderea acestui document, aveți o răspundere mai gravă, că ați făcut posibil acest document prin atitudinea opoziției, prin tergiversare, ați făcut posibil ca un text propus în aprilie să-l discutăm la începutul lui septembrie. Am fost puși într-o situație foarte grea noi, delegația [de la Moscova, cea care a negociat semnarea armistițiului în data de 12 septembrie – n.m.], fiindcă elementele de neîncredere se bazau pe o politică de tergiversare, care nu este imputată nici delegației, nici guvernului actual.¹⁰

Un astfel de rechizitoriu politic precis și tăios nu avea cum să nu atragă o replică pe măsură din partea experimentatului lider politic țărănist. Și aceasta merită să fie reprodusă pe larg, deoarece reflectă presiunile enorme și incertitudinile agonice în care opoziția politică la regimul Antonescu, deloc una coezivă și sinergică, era nevoită să își desfășoare activitatea.

Într-adevăr, eu mă ocupam cu ideea, dar și lucram ca să fac această lovitură atunci când s-a întâmplat catastrofa armatei germane la Uman. Firește, am stat în legătură cu marii comandanți ai armatei noastre. Am discutat chestiunea și nu am făcut această lovitură atunci fiindcă domnii comandanți ai mai multor unități mi-au adus la cunoștință și mie și celorlalți mai înalți că nu se poate face acțiunea, fiindcă dumnealor dacă veneau și spuneau da, se poate face, neapărat o făceam. [...]. Mă găseam înaintea situației. Cum s-o fac ? S-o facem pe cale normală, sau pe cale de lovitură ? Cine a făcut o revoluție, ca mine, nu o mai face a doua oară. Pentru că se știe cum începi, dar nu știi cum termini. Și atunci am văzut spiritul public. Este dispus sentimentul public la jertfe superioare ? Am discutat cu prietenii d-tale și pătura muncitorească și când le-am pus în vedere că ar trebui să facem o mare demonstrație ca să forțăm puterea constituită a statului să se gândească la armistițiu și la schimbarea politicii, atunci mi s-a spus: Dar, domnule Maniu, răspunzi că armata este cu noi ? Eu însă nu puteam răspunde atunci. Și atunci, examinând condițiunile, când am văzut că sentimentul public nu este pregătit pentru așa ceva și când cei răspunzători îmi spuneau că nu pot face în acel moment, puteam eu să risc la acel moment ?

Atunci când ni s-au propus condițiile de armistițiu și le-am studiat, au cerut de la mine cei de la Cairo, răspuns categoric: Acestea sunt condițiile, mai bune nu le mai au. Te obligi să semnezi ? Și am răspuns în 2-3 zile: Mă oblig să fac armistițiul cu aceste condiții. Prin urmare, din partea mea și a partidului nostru nu a fost niciun fel de tergiversare. Acum nu e vorba să facem istorie, e vorba ce trebuie făcut. Atrag atenția dv. ca să știți unde să puneți un punct deosebit și să accentuați că nu România este de vină că a făcut armistițiul acum. Dl. Buzești știe că am precizat anumite modalități și nu ni s-a răspuns din partea Aliaților 7 săptămâni și pe urmă s-a răspuns: Faceți dv. pe puterea dv. că noi nu putem face nimic, și s-a făcut pe putere proprie. Aceasta este situația, am fost într-o situație groaznică, tragică. Vedeam că nu puteam întârzia lucrurile și nu aveam niciun ajutor de nicăieri. Și a trebuit să găsim momentul cel mai potrivit. Pe câtă vreme nici de la Italia, nici de la Franța nu au cerut să facă acțiune pe puteri proprii, și am făcut cu puteri proprii, riscând viața, existența, dinastia și tot bunul pe care îl are România. [...] Și cred că va constata și istoria, și opinia publică românească că am reușit s-o facem în momentul politic cel mai potrivit, ca să aibă sfârșit bun¹¹.

¹⁰ *Ibidem*, vol. III, p. 40–41.

¹¹ *Ibidem*, vol. III, p. 41–42.

În apărarea lui Maniu, este clar că situația putea degenera rapid în cazul unor gesturi precipitate, așa cum s-a întâmplat la începutul lunii august 1944 în Varșovia, când locuitorii orașului au încercat să se elibereze singuri de sub forțele de ocupație naziste; revolta a fost reprimată brutal și sângeros de către germanii care aveau polițe politice mai vechi de plătit polonezilor, în timp ce sovieticii, de cealaltă parte a râului Vistula, asistau impasibili la acest tragic episod. Armata de eliberare poloneză fiind în mare măsură și anticomunistă, nu numai antinazistă, Stalin a sesizat oportunitatea eliminării unor dificultăți politice ulterioare prin intermediul acțiunii reprobabile a Wehrmachtului¹². Însă genul acesta de interpretări retrospective nu are nimic de-a face cu imperativele politice ale momentului, în care PCR, forța politică cea mai nesemnificativă, dar în ascensiune, urmărea să își facă loc pe scena politică, limitând, dezbinând și, finalmente, lichidând PNT, forța politică cea mai însemnată, aflată însă, conform caracterizării de mai sus a liderului social-democrat Titel Petrescu, în plin proces de „dezintegrare”.

Cu ocazia procesului lui Antonescu, în care a fost citat ca martor, Maniu caută să justifice tergiversările legate de semnarea unei păci separate și aroganța siderantă față de Moscova prin faptul că el pusese două condiții. În acea situație de maximă urgență și de extremă volatilitate, Maniu punea condiții. Prima: „ca ofensiva rusească să fie în curs și ca trupele rusești să ajungă în apropierea frontului românesc, pentru că socoteam, împreună cu militarii, că dacă rușii nu fac ofensivă și noi facem armistițiu, (...) deschidem poarta granițelor noastre”, pe care „o vor ocupa armatele germane”¹³. O temere justificată în sine, dar tot mai greu de susținut în contextul dinamicii din ce în ce mai previzibile a războiului. A doua condiție consta în aceea că s-a cerut un ajutor militar din partea Marii Britanii și a Statelor Unite, pe care, anticipabil, guvernele acestor state l-au respins¹⁴, cel mai probabil pentru a nu oferi motive de anxietate suplimentară Moscovei, relațiile dintre cei trei aliați împotriva Germaniei naziste fiind jalonate de tensiuni și suspiciuni tot mai mari de-a lungul anilor.

Presa țărănistă a intuit foarte bine faptul că procesul lui Antonescu simboliza, pentru comuniștii locali și aliații lor, procesul întregii clase politice de dinainte de 23 august 1944. Nu era însă de acord cu aceste concluzii și încerca să-l transforme pe Maniu într-o victimă inocentă a unor mașinațiuni politice impertinente:

Cât despre tendința de a implica întreaga clasă conducătoare, (...) în procesul criminalilor de război, ea era inițial lipsită de autoritate morală.

Atitudini care au poate un rost în Iugoslavia, în Grecia, în Bulgaria, în Franța, nu se pot concepe în țara noastră, unde nici sabotajul muncitoresc, nici împotrivirea maselor proletare n-au depășit decât individual și sporadic limitele ascultării tacite (ca și cum fragilitatea opoziției confirmă practic legitimitatea unei dictaturi, n.m.).

¹² Patrick Brogan, *Eastern Europe, 1939–1989. The fifty years war*, London, Bloomsbury, 1990, p. 45–47.

¹³ Marcel Dumitru Ciucă, *Procesul mareșalului Antonescu*, vol. II, București, Saeculum/Europa Nova, 1995, p. 81.

¹⁴ *Ibidem*.

Trebuie să recunoaștem spre dezvinovățirea generală că situația politică a țării a fost cu totul deosebită de a statelor mai sus citate.

N-am intrat în război împotriva Națiunilor Unite (această „tribună internațională de trănăneli inutile”¹⁵, în accepțiunea lui Hudiță, n.m.), decât DUPĂ sugrumarea libertăților, DUPĂ aplicarea corsetului totalitar, DUPĂ desființarea tuturor instituțiilor de rezistență națională (parlament, presă etc. etc.).

De aceea procesul criminalilor de război este strâns legat – politic, juridic și sufletește legat – de acela al făuritorilor dictaturii.

Toată lumea cade principial de acord asupra acestui punct de plecare.

Prea puțini par însă dispuși să-i accepte consecințele.

Suntem de părere – pentru facilitarea discuției – că partidul național-țărănesc ar fi putut face mai mult decât a înregistrat cronica ultimilor ani.

Dar vina lui de a fi „rezistat” relativ puțin și în general până la anumite limite, nu este compensată de gloria altei organizații care să fi adus pe altarul politicii externe tradiționale un aport tehnic superior, o pregătire politică mai amănunțită, sau chiar jertfe mai semnificative.

A fost o vreme în care toată țara atârna de partidul național-țărănesc și întreg partidul de Iuliu Maniu.

Omul de la Bădăcin a dus atunci împotriva cotropitorilor germani, *cea mai riscantă, cea mai subtilă, cea mai eficientă politică* (subl. m.). Noi toți, de la liberali și până la comuniști, ne-am aflat înapoia lui.

N-a cerut pentru acest lucru vreo recompensă. Dar nu și-a imaginat desigur că atâția eroi de a doua zi îi vor cere, lui, la procesul Antoneștilor, socoteală!¹⁶

Nu numai comuniști ca Pătrășcanu aveau o părere negativă despre aptitudinile politice ale lui Maniu, ci chiar simpatizanți țărăniști cum ar fi fostul diplomat Grigore Gafencu¹⁷. Acesta îl stima pe Maniu și îl considera un om de caracter, deși era afectat de faptul că liderul țărănist nu îi propune să revină din exilul elvețian pentru a lua parte la reconstrucția politică a României¹⁸, om care, în condițiile politice respective, ar fi trebuit ajutat, nu obstructionat, în eventualitatea în care țara ar fi putut, ipotetic vorbind, în viitorul apropiat, să iasă de pe orbita sovietică: „personalitatea lui Maniu (cu toate cusururile bătrânului !) are [...] mare preț. Nu trebuie făcut nimic pentru a micșora prestigiul său. Este o forță reală, cu atât mai trebuincioasă, cu cât în haosul de azi, forțele și valorile adevărate sunt foarte rare.”¹⁹

Însă minusurile amintite de Gafencu nu erau puține. Iată o intrare din jurnalul celebrului diplomat, datată 9 aprilie 1945: „Mă gândesc de câte crize ar fi putut fi scutită țara noastră, dacă Maniu ar fi avut curajul și înțelepciunea să treacă pe la Moscova. Toată lumea merge azi la Moscova: Churchill, De Gaulle, Beneș, Tito ... numai dl .Maniu s-a codit și a trimis «un reprezentant». Si s-a pomenit cu Ana Pauker și cu Gheorghiu-Dej”²⁰. Și încă una din 8 martie a aceluiași an:

¹⁵ Ioan Hudiță, *Jurnal politic, 1 ianuarie-25 aprilie 1946*, p. 76.

¹⁶ N. Carandino, *Rezistența, prima condiție a victoriei*, București, Edit. Fundației Pro, 2000, p. 222–223.

¹⁷ Grigore Gafencu, *Jurnal*, vol. III, p. 88–89.

¹⁸ *Ibidem*, vol. II, *mai 1944–iunie 1946*, disponibil pe site-ul Institutului pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, <https://www.iicmer.ro/resurse/arhiva/manuscrisul-memoriile-lui-gafencu/>, p. 226–227.

¹⁹ Grigore Gafencu, *Jurnal*, vol. III, p. 89.

²⁰ *Ibidem*, vol. II, p. 370.

Ce-a făcut Maniu, de opt luni, de când tot „rezistă” ? Era șeful, admis de toți, al Blocului Național [Democrat – n.m.]. A respins pe carliști. S-a luptat cu stânga, pentru locurile în guvern. Nu a îndrăznit să ia singur, în mână, puterea. A trimis, în guvernul de colaborare, niște nătărăi [...]. A încercat, prea pe față, jocul primejdios de a se propti pe anglo-saxoni pentru a rezista muscalilor (după cum în negocierile de pace, s-a ferit de ruși, căutând numai alipirea de anglo-saxoni); într-un cuvânt, a făcut față vremurilor noi, care cer înțelegere și mlădiere, cu un caracter de bronz, dar cu moravuri învechite. A pierdut astfel – ceea ce este foarte grav: încrederea rușilor. A pierdut-o prea devreme, când putea încă, datorită ei, să fie folositor țării; a pierdut-o degeaba, fiindcă azi, nimeni nu-i mai poate veni în ajutor²¹.

Este foarte posibil ca sovieticii să nu fi avut niciodată mare încredere în anticomunistul Maniu care, spre deosebire de alți politicieni români, a încercat la rândul său, așa cum vom vedea în continuare, să-și orneze ideologia politică utilizând diferite elemente progresiste, dar nefiind dispus totuși să facă vreo concesie politică majoră. În 1940, într-un memoriu adresat lui Hitler și Mussolini, în care protesta față de dictatul de la Viena, Maniu le reamintea celor doi lideri fasciști ce datorie istorică au față de România și cât de mult rezonează de altfel cu anticomunismul lor visceral afirmând că, în 1919, aceeași Ungarie în favoarea căreia România a pierdut în vara anului 1940 nordul Ardealului, „a fost salvată din ghearele bolșevismului de români”²². Iar în 1943, imediat după desființarea Cominternului, același Maniu jubila considerând că PCR va putea să urmeze în perioada postbelică o strategie politică proprie, locală, fără să mai țină cont de „normativul dat de Moscova”²³. Mai departe, în ianuarie 1945, Maniu declara public, în cadrul unei conferințe a PNT, următoarele: „comunismul nu este un articol de export și într-un timp nu prea îndepărtat nu se va mai găsi în România nici urmă de el.” Tot cu această ocazie, acesta își avertiza partidul să „evite diferitele organizații de stânga”²⁴.

În sfârșit, în septembrie 1944, atunci când era foarte mare nevoie de calmarea spiritelor și liniștirea opiniei publice, Armata Roșie fiind deja prezentă în toată țara, Maniu afirma, deși sublinia că se abține să nu o spună public, faptul că aceasta se comportă „groaznic”, dar interese politice superioare cer ca acest lucru să fie trecut sub tăcere: „Am închis ochii și am înghițit. Eu multe înghit; n-aveți idee cât pot să înghit, când trebuie să fie în interesul țării noastre.” Pornind de la acest discernământ politic asumat, PCR îi cerea, în baza autorității și prestigiului pe care îl avea ca personalitate politică de top, să încerce să calmeze situația „pentru ca lumea să evite să se provoace incidente mai regretabile”, însă Maniu se mulțumea să afirme că „acestea sunt lucruri trecătoare, sunt neplăceri de moment”, dar că „Nu se poate pretinde de la mine, atunci când lumii întregi, începând de la rege și până la ultimul om cu care am vorbit, i-am spus: am condiții liniștitoare de la Aliați, să vină armata aceasta, să facă ce a făcut, iar eu să spun: te salut, domnule

²¹ *Ibidem*, vol. II, p. 345; vezi și Ion Ardeleanu et al., *23 August 1944 ...*, vol. III, p. 185–186, 445.

²² Ion Ardeleanu et al., *23 August 1944 ...*, vol. I, p. 171.

²³ *Ibidem*, vol. I, p. 536.

²⁴ *Ibidem*, vol. III, p. 474.

ocupator al nostru.” După care le reamintea interlocutorilor din primul guvern Sănătescu: „Eu n-am venit în viața publică românească ca un copil sărac, ci [ca] *dictator al Transilvaniei*, recunoscut de regele României și proclamat de opinia publică întreagă din acea regiune.” Astfel investit cu o „încredere nemaipomenită”, Maniu considera deci că nu se poate totuși coborî sub un anumit nivel politic și în ultimă instanță moral. Pătrășcanu îi amintea însă că „dictatorii” „exploatează” sentimentul public, dar că acest lucru este o „crimă”, mai ales în România, unde respectivul „sentiment public a fost indus în eroare de ani de zile”, prioritatea fiind acum ca acesta să fie „îndreptat”. Iar în ceea ce privește interacțiunea armatei sovietice cu populația țării, același Pătrășcanu evidențiază că „o armată care se pregătea să intre victorioasă în România, o armată ucraineană, care trecuse prin satele devastate din Ucraina, trupe care fuseseră întâmpinate de populația ucraineană cu strigăte: Să ne răzbunați, trupe care aveau în ochi imaginea vie a ruinelor, pe care le-a lăsat armata română, au sosit în țară. Ce sentimente doriți dv. să aibă această armată ?” Sigur că, în lumina informațiilor mai sus expuse, „detașamente izolate, grupuri răzlețe, au prădat și au făcut anumite excese, dar sub niciun motiv unități compacte nu au făcut asemenea lucruri.”²⁵ Evident, astfel de poziționări din partea liderului țărănist nu aveau cum să câștige încrederea Uniunii Sovietice, ba dimpotrivă.

Disputa dintre Maniu și Pătrășcanu a atins și probleme teoretice, cum ar fi natura democrației românești de până atunci și perspectivele ei imediate. În timp ce ultimul declara tăios că s-a săturat de „democrație imbecilă”, primul riposta argumentând că, într-adevăr, se poate vorbi de o democrație „anemică”, dar că această democrație, cu toate imperfecțiunile ei, este „adevărată, patriotică și națională” și nu are nevoie de nicio „protecție”, așa cum era cazul democrației promovate de către PCR și aliații săi²⁶. Am putut constata deja cât de adevărată și de națională a fost democrația interbelică: antisemită, xenofobă²⁷, orientată împotriva unor revendicări sociale minimale, misogină²⁸. Dovezi suplimentare în

²⁵ *Ibidem*, vol. III, p. 74–81; subl. m. Diplomatul Constantin Vișoianu ridică în octombrie 1944, vădind o impardonabilă lipsă de tact politic, problema staționării trupelor sovietice pe teritoriul țării, argumentând că, odată războiul încheiat, acestea ar trebui retrase, principial vorbind, din țările temporar ocupate în virtutea efortului de război. „Propunerea făcută de delegația română are în vedere detalii, nu principii”, a contraargumentat Molotov. Punerea problemei în termeni de principii însemna că „lupta pentru independența și suveranitatea României” va continua atât timp cât este necesar. Vezi Valeriu Florin Dobrinescu, *România și Organizarea Postbelică a Lumii (1945–1947)*, București, Edit. Academiei Republicii Socialiste România, 1988, p. 229.

²⁶ Marcel Dumitru Ciucă, *Guvernarea Constantin Sănătescu*, vol. I, p. 157–159. PNT și PNL nu concepeau democrația în afara unui regim monarhic. Vezi Dumitru D. Rusu, *Proclamarea Republicii. Premise și înfăptuire*, în Dumitru V. Rusu, *Republica în România*, p. 213.

²⁷ În septembrie 1944, Maniu considera întreaga populație maghiară a Clujului drept „dușmani ai neamului românesc”. Marcel Dumitru Ciucă, *Guvernarea Constantin Sănătescu*, vol. I, p. 206; vezi și *Ibidem*, vol. II, p. 48.

²⁸ În cadrul guvernului Rădescu, atunci când Pătrășcanu, în calitate de ministru al Justiției, propunea egalitatea în drepturi a bărbaților și a femeilor și posibilitatea acestora din urmă de a ocupa

sprijinul acestei afirmații se găsesc în jurnalul lui Hudiță, ministru al Agriculturii din partea PNȚ în al doilea guvern Sănătescu și în guvernul Rădescu, unde ieșirile antisemite, anti-rome, xenofobe și ocazional misogine, alături de rasializarea sărăciei, sunt la ordinea zilei²⁹, iar noii aliați sovietici sunt expediați rapid ca „primitivi”, „țigani”, „brute barbare”, „hoți”, „bețivi”, „murdari” sau, mai simplu, „porci”³⁰. În schimb, comuniștii locali sunt prezentați ca niște simpli „aventurieri”:

funcții în magistratură, generalul Rădescu se pronunța „împotriva unei astfel de dispozițiuni”. (Marcel Dumitru Ciucă, *Guvernarea generalului Nicolae Rădescu*, p. 86.) Guvernul Groza a acordat ulterior drept de vot atât femeilor, cât și militarilor, cărora până atunci nu li se permisesse oficial să își exprime opțiunile electorale pentru că fie nu contau politic (femeile), fie se considera că trebuiau să fie deasupra oricărui partizanat politic (militarii). Partidele istorice, PNL-Tătărescu și PSD-Titel Petrescu, se opun, în diferite dozaaje, acestei emancipări politice. Vezi Luciana Jinga, *Gen și reprezentare în România comunistă, 1944–1989*, Iași, Edit. Polirom, 2015; Mihai Fătu, Gh. Țuțui, *Regimul democratic în 1946*, în vol. Gh. Zaharia, *România în anii revoluției democrat-populare*, Edit. Politică, 1971, p. 219–220; Mihai al României, *O domnie întreruptă*, Convorbiri cu Philippe Vigue Desplaces, Edit. Libra, 1995, p. 198–199; *Documente privind istoria militară a poporului român*, coord. Constantin Toderășcu, București, Edit. Militară, 1998, p. 165, 334–335; Mihail Roller, *Istoria RPR*, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1952, p. 587, 740. Militarilor li se promisese dreptul de vot odată cu reforma agrară de la finalul Primului Război Mondial, în vederea contracarării expansiunii spre vest a bolșevismului. Regele Ferdinand nu și-a respectat însă promisiunea. Vezi Armand Călinescu, *Însemnări politice (1916–1939)*, București, Edit. Humanitas, 1990, p. 35. La alegerile din 1946 s-a renunțat de asemenea și la „prima electorală”, prin intermediul căreia partidele care câștigau minimum 40% din voturi puteau ocupa 60% din locurile din Parlament. Începând cu 1948, Parlamentul a devenit unicameral, Senatul fiind abolit. În plus, regele putea dizolva Parlamentul și, pentru a își augmenta șansele și așa reduse de a ieși învingător, PCR a creat comisii electorale locale, subordonate unei comisii centrale, care aveau puteri discreționare în ceea ce privește numărarea voturilor și rezolvarea disputelor procedurale. De asemenea, noua lege electorală permitea muncitorilor și soldaților să voteze în propriile fabrici, respectiv barăci. Vezi Liliana Saiu, *op. cit.*, p. 193; Mihail Roller, *op. cit.*, p. 740. Prima electorală respectivă fusese introdusă în 1926, iar PNȚ nu fusese de acord ca aceasta să fie aplicată și minorităților, din simplul motiv că scopul ei era să prevină ca vreun partid minoritar să ajungă la putere. Armand Călinescu, *op. cit.*, p. 116; Dumitru Șandru, *Partidul Național Liberal în perioada interbelică și a celui de al doilea război mondial*, în Șerban Rădulescu Zoner, *Istoria Partidului Național Liberal*, București, Edit. All, 2000, p. 207; Lăzărescu, *Confesiuni*, 90.

²⁹ Ioan Hudiță, *Jurnal politic, 1 ianuarie – 6 septembrie 1940*, p. 228, 242, 271, 293, 320; Idem, *Jurnal politic, 7 septembrie 1940 – 8 februarie 1941*, p. 29, 247; Idem, *Jurnal politic, 1 martie 1942 – 31 ianuarie 1943*, p. 69, 142, 282; Idem, *Jurnal politic, 1 ianuarie – 24 august 1944*, p. 216; Idem, *Jurnal politic, 4 noiembrie – 6 decembrie 1944*, p. 183, 308; Idem, *Jurnal politic, 7 decembrie 1944 – 6 martie 1945*, p. 83, 87; Idem, *Jurnal politic, 3 august – 31 decembrie 1945*, p. 51, 171, 393, 480; Idem, *Jurnal politic, 1 februarie 1943–31 decembrie 1943*, p. 462; Idem, *Jurnal politic, 7 martie–2 august 1945*, p. 80, 84, 86, 141, 149, 233, 244, 267, 335, 350, 386; Idem, *Jurnal politic, 26 aprilie–31 august 1946*, pp. 35–36, 40–41, 210, 280, 314; Idem, *Jurnal politic, 1 septembrie–31 decembrie 1946*, p. 84, 119, 205, 271, 330; Idem, *Jurnal politic, 1 ianuarie–25 aprilie 1946*, p. 101, 167, 303, 326–328, 368, 407, 417; Idem, *Jurnal politic, 1 ianuarie–12 mai 1947*, p. 124, 226, 236, 259, 263–264; Idem, *Jurnal politic, 13 mai–18 august 1947*, p. 194, 233, 227–229, 234, 245, 270, 284–285.

³⁰ Ioan Hudiță, *Jurnal politic, 1 ianuarie – 6 septembrie 1940*, p. 29, 88, 103, 190, 221–222, 292; Idem, *Jurnal politic, 7 septembrie 1940 – 8 februarie 1941*, p. 128; Idem, *Jurnal politic, 4 noiembrie – 6 decembrie 1944*, p. 51; Idem, *Jurnal, 1 septembrie–31 decembrie 1946*, p. 84; Idem, *Jurnal politic, 13 mai–18 august 1947*, p. 145, 192, 214; Idem, *Jurnal politic, 1 ianuarie–12 mai 1947*, p. 17–18. Diplomații americani împărțeau la rândul lor aceeași părere despre sovietici, parțial

Toată această pleavă morală, fără rădăcini adânci în trupul neamului nostru, s-au pus fără rușine (sic!) în slujba ocupației străine pentru a-i fi ei bine și, *ca aventurieri ce sunt, ce le pasă lor dacă mâine vor înfunda pușcăriile sau vor bate drumurile pribegiei* (subl. m.). Ce-am avut și ce-am pierdut, deviza tuturor escrocilor și aventurierilor internaționali! Națiunea noastră nu va trebui să uite niciodată pe acești trădători, cărora le-a permis, în generozitatea ei, să ajungă la posturi de conducere în viața statului nostru. Eu singur va trebuie să-mi revizuiesc, în viitor, dacă voi supraviețui acestor timpuri, concepțiile mele despre lume, democrație și diferite aspecte ale interesului nostru național³¹.

Poate nu ar fi stricat ca această revizuire a ideilor lui Hudiță despre politică și lume în general să fi avut loc în acele timpuri sau înaintea lor, nu după ele. Oricum, reiese foarte clar din paragraful citat mai sus cum înțelegea democrația țărănistă să își trateze adversarii politici: trimițându-i la pușcărie. Se poate argumenta că aceasta nu este decât o reacție la un comportament similar din partea comunistilor locali. Da și nu. Da, pentru că PNȚ și partidele istorice au fost indiscutabil persecutate în perioada postbelică. Nu, pentru că mulți membri ai partidelor istorice, mai ales cei din eșaloanele superioare, se compromiseseră în perioada dictaturilor carlistă și antonesciană și, așa cum ar trebui să se întâmple în orice stat cât de cât democratic –, trebuiau oricum deferiți de urgență justiției, așa cum s-a întâmplat de altfel în Europa occidentală începând cu 1945. Dar partidelor istorice, și mai ales PNȚ, o astfel de abordare, bazată pe un minimum de rezonabilitate, li se părea o nedreptate flagrantă, o persecuție comisă de către „bestiile” atee și „străine de neam și țară” împotriva „ființei morale” a „poporului român”, respectiv a „eroilor” și „sfinților neamului”.

În Transilvania, unde PNȚ avea structuri locale puternice, retragerea multor etnici germani locali odată cu armata nazistă este deplânsă de către acest partid: casele germanilor harnici și curați ajung să fie locuite de către romi leneși și infractori, care ar compromite astfel bunul renume al Transilvaniei³².

Mai departe, atitudinile xenofobe sunt puternic înrădăcinate și la nivelul elitei politice a PNL. Într-o ședință a celui de-al doilea guvern Sănătescu, liderul liberal Constantin Brătianu, confruntat cu accepțiunea acordată de comuniști și de FND în general democrației, se plânge: „Am ajuns să nu mai pot fi nici antimaghiar.” „Sigur că nu mai puteți fi”, argumentează Gheorghiu-Dej. „Asemenea atitudini nu mai pot fi permise.” „Să astupi gura cuiva care a pățimit din partea ungarilor și să nu-l lași nici măcar să vorbească”, continuă Brătianu cu indignare. „Într-un regim democratic, cineva nu mai poate spune: vine democrația integrală, care îți astupă gura.” Gheorghiu-Dej are răspunsul pregătit: „Noi nu înțelegem prin libertate, libertatea

și despre români. Vezi Donald Carl Dunham, *Assignment: Bucharest, An American Diplomat's View of the Communist Takeover of Romania*, The Center for Romanian Studies, Iași, 2000, p. 38, 47-48. De asemenea, diplomații americani dădeau dovadă ocazional și de antisemitism. Berry i-ar fi transmis lui Hudiță că rușii nu au suficient prestigiu intelectual, aspect pe care îl compensează prin intermediul evreilor. Ioan Hudiță, *Jurnal politic, 13 mai-18 august 1947*, p. 185.

³¹ Ioan Hudiță, *Jurnal politic, 13 mai - 18 august 1947*, p. 232.

³² Elisabeth Barker, *Truce in the Balkans*, Edit. P. Marshall, 1948, p. 165.

antisemiților, care sunt elemente reacționare. Democrația nu include activitate pentru antisemiți.”³³ Din perspectiva partidelor istorice, care contau pe un sprijin popular imens, dar nu beneficiau de o marjă de manevră politică pe măsură, așa cum fuseseră obișnuite în ultimele decenii, în ciuda unui sprijin popular fluctuant pe atunci – situația devenea exasperantă. În cuvintele generalului Rădescu, „dvs. sunteți o grupare mai mică decât celelalte, și terorizați țara, pentru ca toată țara să admită punctul dvs. de vedere. Nu e posibil. Dorește toată lumea colaborarea cu dvs., dar nu dorește nimeni tirania dvs.”³⁴ Sau, ca să redăm și formularea lui Maniu, exprimată cu altă ocazie: „democrația poate fi interpretată în multe feluri, dar nimeni în lume nu va putea spune că democrația înseamnă lagăre, dictaturi și teroare.”³⁵ Însemna însă, pentru adepții partidelor istorice și pentru generalul Rădescu, disciplină și ordine. Grevele, de exemplu, nu cadrau cu ideea lui Rădescu despre „democrația ordonată”. Acestea, dacă urmau totuși să aibă loc, nu puteau fi făcute decât duminica, în mod civilizată, pentru a nu perturba producția țării. La rugămintea lui Dej de a defini mai clar conceptul de „democrație ordonată”, Rădescu răspunde fără ocolișuri: „fiecare om să-și vadă de treaba lui.”³⁶

Mai departe, discuția despre cenzura presei din perioada 1944–1947 este una amplă și nu poate fi redusă la o ruptură radicală cu trecutul, așa cum s-a mai încercat³⁷, deoarece, pur și simplu, nu este cazul. Cenzura era utilizată pe scară largă și înainte de 23 august 1944 și, de fapt, de-a lungul întregii istorii moderne a României. Dar, în scurtul și totodată tumultuosul interval politic postbelic, nu numai comuniștii și aliații lor au făcut apel la cenzură sau s-au pronunțat în favoarea acesteia. Nicolae Carandino, directorul publicației „Dreptatea”, principalul organ de presă al PNT, solicita încă din octombrie 1944 desființarea „Scânteii”, respectiv a „României libere”, ziare din tabăra adversă, pe motiv că răspândesc minciuni și calomnii la adresa țărăniștilor³⁸. Iar Hudiță, fost ministru al Agriculturii în guvernul Rădescu, personaj cu care ne-am mai întâlnit deja, își manifesta explicit neîncrederea în și chiar ostilitatea față de ziariști în general³⁹. Dincolo de componenta politică a acestei atitudini, care este una reciprocă, deși asimetrică, mai există o componentă a acesteia pe care am putea-o numi psihologic-istorică. Ea este exemplificată în mod elocvent prin intermediul dialogului purtat între Pătrășcanu și liberalii George Fotino, respectiv Constantin Brătianu în mai 1945, cu ocazia unei ședințe de lucru a guvernului Rădescu: „Dl. Prof. Gh. Fotino: Este și în interesul dvs. ca asemenea fapte să nu se întâmple, pentru că veți fi și dvs. cenzurat. Dl. L. Pătrășcanu: Douăzeci

³³ Marcel Dumitru Ciucă, *Guvernarea Constantin Sănătescu*, vol. II, p. 219.

³⁴ Marcel Dumitru Ciucă, *Guvernarea generalului Nicolae Rădescu*, p. 185.

³⁵ V. Arimia, I. Ardeleanu, Al. Cebuc, *Istoria Partidului Național Țărănesc*, Edit. Arc, 1994, p. 248.

³⁶ Stelian Neagoe, *Istoria politică a României*, București, Edit. Noua Alternativă, 1996, p. 129.

³⁷ Mihaela Teodor, *Anatomia cenzurii. Comunizarea presei din România, 1944–1947*, Târgoviște, Edit. Cetatea de Scaun, 2012.

³⁸ N. Carandino, *op. cit.*, p. 82–83.

³⁹ Ioan Hudiță, *Jurnal politic, 1 ianuarie – 12 mai 1947*, p. 232.

de ani ne-ați cenzurat, și am tăcut. Dl. C. Brătianu: Este foarte interesantă această declarație. Va să zică, în poziția aceasta ne punem.”⁴⁰ Orice s-ar putea spune despre ea, era o poziție care încă producea consecințe.

Filosoful Constantin Rădulescu-Motru, notoriu filogerman și antisemit, considera la rândul său că cel mai mare pericol pentru stabilitatea politică a României postbelice era reprezentat nu de către comuniști și aliații lor, ci tocmai de către PNT. Iată ce scria acesta în jurnalul său în februarie 1947:

Acum, când văd purtarea anglo-americanilor, încep a recunoaște oarecare merite guvernului comunist din România. Dacă n-ar fi fost un asemenea guvern și am fi avut în locul lui un guvern Iuliu Maniu, care s-ar fi luat la ceartă cu Rusia, acuzând-o de jaful făcut, unde am fi ajuns? Rusia ne-ar fi jefuit mai rău și poate ar fi început și cu deportările, pretextând că România este plină de fasciști ! Am fi avut îndoite jafuri și omoruri, de cum am avut. Astfel, guvernul nostru comunist n-a făcut decât să continue tradiția țării. Capul plecat, sabia nu-l taie. Guvernul comunist a făcut aceea ce au făcut voievozii trecuți în fața turcilor. După un voievod decapitat sau surghiunit, suia pe tronul României un voievod slugarnic sultanului. Așa și acum. Guvernul lui P. Groza. El este pe linia vechii noastre umilințe naționale, dar de aceea tocmai el a mijlocit evitarea unui dezastru național. Un guvern dârz, cum ar fi fost acela al lui Iuliu Maniu, ar fi împins Rusia la acte de răzbunare, fără ca anglo-americanii să le poată împiedica. Ei ar fi intervenit, probabil, dar nu pentru a scăpa România din gheara Rusiei, ci pentru a obține de la Rusia compensații !⁴¹

Un argument foarte similar, deși dintr-un cu totul alt punct de vedere, exprima și Gafencu la începutul anului 1945, anticipând poziția lui Rădulescu-Motru.

Comuniștii români (sprijiniți sau nu de ruși) sunt buclucași și pretențioși, dar încă nu au pus mâna pe putere. Păturile burgheze rezistă, iar sovieticii tolerează această rezistență. Din când în când, Comisia de Armistițiu se încurca. Atunci sosește câte un comisar de la Moscova, care caută să înlătore neînțelegerile. Se spune că trecerea lui Vișinski pe la București a potolit multe temeri și că a fost binefăcătoare. Nu este mai puțin adevărat că procesul de adaptare al României la noua situație, creată de victoriile sovietice în Europa răsăriteană, își urmează cursul. Grija cea dintâi a rușilor țintește să elimine pe „dușmanii” Uniunii Sovietice. Cea de-a doua lor grijă va fi de a elimina pe toți românii independenți. Elitele trebuie să se ascundă, apoi să dispară. De pe acum, străduințele lui Maniu – spre a păstra țării legile și deprinderile ei – sunt criticate cu îndârjire de comuniștii de la București și de Radio Moscova. În curând, Maniu [...] va ajunge să fie „dușmanul” Nr.1 al regimului. Este firesc – și nu poate fi altfel – ca Moscova să încerce la noi, cum încearcă în Polonia, cum se căznește în Iugoslavia, cum va îndrăzni, probabil, în Ungaria și în Cehoslovacia, – să întindă o ordine unitară, adică anumite așezăminte de stat asemuitoare, strâns legate de Uniunea Sovietică și înrudite de-aproape cu regimul intern al Marii Republici⁴².

Maniu îi deranja inclusiv pe reprezentanții americani ai Comisiei Aliate de Control din România prin comportamentul considerat arogant și prin neconsultarea acestora cu ocazia episoadelor politice tensionate, cum a fost cazul evenimentelor

⁴⁰ Marcel Dumitru Ciucă, *Guvernarea generalului Nicolae Rădescu*, p. 137.

⁴¹ Constantin Rădulescu-Motru, *Revizuire și adăugiri*, vol. V, 1947, București, Edit. Floarea Darurilor, 1998, p. 17 [infra: *Revizuire ...*].

⁴² Grigore Gafencu, *Jurnal*, vol. II, p. 274.

care au dus la căderea guvernului Rădescu⁴³. Însă cel mai mult deranja FND și pe sovietici prin nerecunoașterea și criticarea acerbă a guvernului Groza, de unul singur sau prin intermediul unor comunicate și scrisori oficiale ale PNT⁴⁴. Nici britanicii nu aveau o părere foarte bună despre discernământul politic al lui Maniu, așa cum reiese dintr-un raport al ambasadorului Adrian Holman la București, redactat în martie 1947, din care merită să redăm pe larg:

Partidul Național Țărănesc avea de suferit de pe urma unei imagini negative în presa din Marea Britanie, în mare parte în urma unor convorbiri iresponsabile avute la București de unii membri reacționari din partid. De fapt, cu câțva timp în urmă existase o tendință a partidului de a se concentra mai degrabă asupra organizării rezistenței naționale și mai puțin pe pregătirea unui program, repetând astfel o greșeală făcută și în timpul ocupației germane, având ca rezultat faptul că, după lovitura de stat din 1944, se trezise fără oameni pregătiți și fără un program adevărat, constituind astfel o pradă ușoară tacticilor comuniste inspirate și conduse de la Moscova. Mulți membri ai Partidului Național-Țărănesc considerau că era de maximă importanță să înlăture regimul aflat la putere și că, până la realizarea acestui deziderat, poporul român nu era interesat într-o platformă politică anume. Ei scăpau din vedere faptul că în eventualitatea, puțin probabilă, că s-ar întoarce în curând la putere, dacă nu aveau un program progresist și democratic și oameni pregătiți să-l aplice, țara s-ar afla în mare pericol de a avea o reacție prea extremistă de dreapta, lăsându-se și mai mult descoperită în fața amestecului rusesc⁴⁵.

Maniu nu ar fi însemnat mare lucru fără PNT, așa cum niciun lider politic nu se poate afirma, oricâte calități personale ar avea, fără un aparat organizatoric bine pus la punct. Din punct de vedere ideologic, platforma partidului este foarte interesantă: „Partidul Național-Țărănesc este pentru independența națională, pentru monarhie, pentru dreapta credință strămoșească, pentru familie, pentru libertatea individuală, pentru proprietate și în cadrul acestor principii pentru reforme cât mai largi, mai ales pentru muncitorii de toate categoriile.”⁴⁶ Principalii piloni ideologici ai țărănismului erau „morala creștină”, „naționalismul curat”, necontaminat de atitudini șovine, respectiv „egalitate pentru toți, indiferent de rasă, limbă și religie”⁴⁷.

Astăzi, un astfel de program politic ar trece în cel mai bun caz drept conservator-liberal-social. În România anului 1946, climatul ideologic general era atât de orientat înspre dreapta încât Maniu putea afirma în mod serios că PNT este un partid de centru-stânga. Sigur, adaptabilitatea face parte întotdeauna dintre calitățile unui politician renumit, dar chiar și așa, lăsând oportunismul la o parte, Maniu părea perfect sincer atunci când, imediat după încheierea grevei regale în ianuarie 1946, afirma în cadrul unei ședințe de partid următoarele:

⁴³ *România. Viața politică în documente, 1945*, p. 213–215; vezi și Dinu C. Giurescu, *Falsificatorii. „Alegerile” din 1946*, București, Edit. Enciclopedică, 2015, p. 290–291 [infra: *Falsificatorii ...*].

⁴⁴ *România. Viața politică în documente, 1945*, p. 157–158, 233–236, 311–313, 364–365; *Idem, 1946*, București, Arhivele Statului din România, 1996, p. 71–72, 163, 208–220, 307–313, 42–430.

⁴⁵ *România. Viața politică în documente, 1946*, p. 576.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 82.

⁴⁷ Dinu C. Giurescu, *Imposibila încercare. Greva regală, 1945. Documente diplomatice*, București, Edit. Enciclopedică, 1999, p. 112, 124–125 [infra: *Imposibila încercare ...*].

Sunt adânc întristat că există păreri interne și externe care clasifică Partidul Național-Țărănesc unele ca fiind prea de stânga, altele ca fiind de dreapta și îmi pare bine că în interiorul partidului nu există deosebiri în această privință.

Partidul nostru este și a fost întotdeauna un partid de stânga. Eu însumi toată viața mea am fost stăpânit de concepția radicală și am simpatizat întotdeauna cu năzuințele de dreptate socială pentru cei mici și loviți de soartă.

Mă întreb de asemenea cine ar putea contesta că dl. Mihalache nu este un om de stânga și că are o politică radicală. Nu poate fi deci vorba de o deosebire între membrii aceluiași partid care, toți deopotrivă, sunt hotărâți să lupte pentru largi reforme sociale și pentru o politică în favoarea claselor de jos.⁴⁸

Economic apoi, există elemente clare care includ PNT în categoria unui conservatorism social difuz și nesistematic. Maniu, conform aceluiași ambasador Holman,

credea în naționalizarea la scară mare a principalelor industrii, fără a știrbi libertățile întreprinderilor private, și spera să întocmească un program socialist adaptat unui stat agrar și înapoiat, cu o țărâtime conservatoare, program ce ar fi apelat la elemente moderate, progresiste din sânul tuturor partidelor și ar fi constituit cea mai bună apărare împotriva comunismului. Și-a dat seama că unii membri reacționari din propriul său partid aveau să se opună acestui scop, dar, pe de altă parte, ar fi avut sprijinul majorității tineretului. Prin urmare, și-a exprimat speranța că, indiferent de Camera ce va fi aleasă în viitor, nu putea să obțină mai mult de 60% din locuri și că opoziția, inclusiv comuniștii, va fi destul de puternică ca să-i disciplineze propriul partid care, își dădea și el seama, fusese ținut prea mult timp înlăturat de la putere⁴⁹.

Intervine, în acest punct, necesitatea de a face o scurtă incursiune în istoria intelectuală și doctrinară a PNT, care nu a avut niciodată o ideologie coerentă. În timp ce vechiul partid țărănist al lui Mihalache profesa un populism rural critic destul de radical, partidul național al lui Maniu, provenit din Transilvania și având o cu totul altă experiență politică, avansa un fel de naționalism emancipat, care se confunda într-o anumită măsură cu lupta împotriva opresiunii imperiale habsburgice și, la nivel local, cu denunțarea abuzurilor burgheziei maghiare⁵⁰. Am văzut cum, de-a lungul anilor 1930, acest naționalism a dobândit, sub influența creșterii ponderii dreptei radicale, un caracter reacționar tot mai pronunțat, la care a contribuit din plin și pactul electoral încheiat cu Garda de Fier în 1937, acesta oferind practic respectabilitate politică legionarilor care nu beneficiaseră până atunci de ea și permițându-le să devină o voce imposibil de neglijat pe scena politică românească⁵¹. Legiunea a devenit atât de respectabilă încât a ajuns să fie confundată frecvent în mediul rural cu PNT⁵².

⁴⁸ *România. Viața politică în documente, 1946*, p. 73–74.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 576.

⁵⁰ Grigore Gafencu, *Însemnări politice, 1929-1939*, București, Edit. Humanitas, 1991, p. 202–204 [infra: *Însemnări politice*]; Alexandru Vaida Voevod, *Memorii*, vol. III, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1997, p. 168.

⁵¹ Grigore Gafencu, *Însemnări politice*, p. 327–331, 338; Gh. I. Ioniță, *P.C.R. și masele populare, 1934-1938. Partidul Comunist – inițiator, conducător și dinamizator al mișcării democratice, antifasciste din România în anii 1934 – februarie 1938*, București, Edit. Științifică,

Dar PNT s-a dezis rapid de influențele sale de stânga atunci când a ajuns la guvernare în 1928⁵³, deși acestea nu păreau a fi superficiale. Ornată cu elemente

1971, p. 307-319; Lucrețiu Pătrășcanu, *Texte social-politice, 1921-1938*, București, Edit. Politică, 1975, p. 89-92; Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. II, 1 ianuarie-30 iunie 1937, București, Edit. Machiavelli, 1999, p. 151; *Ibidem*, vol. III, 31 iulie 1937-31 decembrie 1937, București, Edit. Machiavelli, 2001, p. 238, 251-252, 255-257; *Ibidem*, vol. IV, 1 ianuarie-30 iunie 1938, București, Edit. Machiavelli, 2002, p. 308-312 [infra: *Însemnări zilnice*]. Chiar și un personaj extrem de compromis politic așa cum a fost regele Carol al II-lea s-a arătat ultragiagat de pactul electoral semnat între țărăniști și legionari, pe care l-a considerat o alianță electorală prost disimulată. „Poate dacă Maniu n-ar fi făcut acest gest, în care prea vădit a voit să facă șah regelui, aș fi fost mai bine dispus către el și ai lui, am fi putut mai ușor să găsim un teren de înțelegere mutuală”. Carol al II-lea, *Însemnări zilnice, 1937-1951*, vol. I, 11 martie 1937-4 septembrie 1938, București, Edit. Scripta, 2001, p. 133-134.

⁵² Bogdan Bucur, *Sociologia proastei guvernări în România interbelică*, București, Edit. RAO, București, 2019, p. 292-298.

⁵³ *Doctrina țărănistă în România. Antologie de texte*, editori: Vasile Niculae, Ion Ilincioiu, Stelian Neagoe, București, Edit. Noua Alternativă, 1994, p. 18-19 [infra: *Doctrina țărănistă ...*]; Mihai Manoilescu, *Memorii*, vol. I, București, Edit. Enciclopedică, 1993, p. 44. În plus, în timpul guvernării țărăniste dintre 1928-1931 au avut loc scandaluri de corupție majore cum ar fi „afacerea Skoda”, prin care s-a plătit armament la prețuri enorme importat din Cehoslovacia, pe baza unor comisioane speciale, respectiv „afacerea Blank”, în care regele Carol al II-lea a salvat de la faliment cu bani publici o bancă în ale cărei afaceri ilegale fusese și el implicat din plin, astfel că bugetul public a fost dat peste cap, funcționarii și învățătorii neprimindu-și salariile cu lunile. Vezi Manoilescu, *Memorii*, vol. II, p. 271-274, 278, 280-286, 290, 293-294, 301, 347, 359; Vaida Voevod, *Memorii*, vol. III, p. 78-79; Constantin Argetoianu, *Memorii. Pentru cei de mâine, amintiri din vremea celor de ieri*, vol. IX, partea a VIII-a, 1930-1931, București, Edit. Machiavelli, 1997 [infra: *Memorii ...*]; merită redat aici un extras din jurnalul lui Argetoianu referitor la afacerea Skoda: „Comanda s-a făcut sub Maniu, generalul Cihoski fiind ministru de război. Sub Guvernul Iorga a fost numită o comisie compusă din cei mai cunoscuți specialiști de artilerie, prezidată de generalul Paul Angelescu și din care făceau parte și generalii Rudeanu și Popescu (acesta semnase la comandă caietul de sarcini), ca să hotărască dacă tunul comandat la Skoda era bun sau nu. Comisia s-a transportat în Franța și după un examen amănunțit al tipurilor de tun fabricate acolo a trecut la Pilsen și a supus modelele noastre la noi examene și la noi încercări. Această anchetă, care fusese provocată printr-un raport al generalului Rudeanu, marele nostru specialist, raport întocmit în urma unei vizite pe care o făcuse la Skoda, s-a terminat printr-un proces-verbal al Comisiei, care în unanimitate și-a exprimat părerea că comenzile [sic !] trebuie oprite. Consiliul Apărării Naționale la ședința căruia au luat parte și generalii Cihoski și Condeescu, foștii miniștri de pe vremea contractelor, a aprobat și el în unanimitate concluziile comisiei. Față de protestele Skodei, s-a propus înlocuirea tunurilor grele printr-o comandă de tunuri antiaeriene. Pe de altă parte, cum de la ianuarie 1931, din lipsă de fonduri, nu s-a mai vărsat niciun ban, Skoda a oprit orice livrare. Această chestiune subsidiară a plăților nu a fost lămurită nici până azi ... Așa cu tunul; acum cu șperțul. Pe când era generalul Amza ministru, avocatul Saligny (nepotul faimosului inginer Anghel Saligny, devenit gară la podul Dunării) a venit la dânsul și i-a propus să-i dea lista celor care au încasat șperțurile la comandă. Cerea pentru destăinuirea sa bagatelă de 70 milioane ! Amza i-a oferit 1 până la 2 milioane, pe care Saligny le-a refuzat și a murit în decembrie trecut fără să spună nimic. Soția lui a chemat pe avocatul Rapaport să trieze hârtiile lăsate de defunct. Rapaport ar fi găsit acte din care rezulta că Seletzki ar fi dat lui Saligny casa în care ședea și o sumă de 3 milioane, ca să tacă ...”. Constantin Argetoianu, *Memorii ...*, vol. X, partea a VIII-a, 1932-1934, București, Edit. Machiavelli, București, 1997, p. 231. Pentru corupția politică generalizată din interbelic, vezi și Alexandru Vaida Voevod, *Memorii*, vol. III, p. 140-141, respectiv Mihai Manoilescu, *Memorii*, vol. I, p. 77.

pașoptiste, sămănătoriste și romantice, doctrina țărănistă a anilor 1920, de dinaintea înființării PNT, proclama lupta de clasă ca principiu politic fundamental, dar numai în limitele ordinii social-politice existente. Putem înțelege mai bine astfel de ce, atunci când s-a înființat în 1918, PNT a avut ca obiective centrale reducerea rolului politic al boierimii, împrăștierea țăranilor cu pământ și evitarea pericolului bolșevic, totul în cadrul unei „democrații rurale” în curs de constituire⁵⁴. Putem înțelege și de ce liderul politic țărănist Ion Mihalache și-a propus să se înroleze voluntar în războiul împotriva URSS în 1941⁵⁵. „Socialismul rural” la care aspirau vechii țărăniști și care urma să îi aducă laolaltă pe țărani, muncitori și intelectuali, urmărea, la nivel urban, românizarea orașelor țării și interzicerea partidelor politice pentru minoritățile etnice și naționale⁵⁶, respectiv evitarea supradimensionării industriei⁵⁷. La un an de la apariție (1919), PNT era deja cel mai important partid politic din Muntenia, după PNL⁵⁸.

Doi ani mai târziu, în ciuda profesiei de credință antibolșevică, PNT consideră PCdR, proaspăt înființat, un aliat temporar împotriva capitalismului. În același timp, îi apăra pe comuniști de persecuțiile la care erau supuși de către autorități, cerând ca aceștia să nu mai fie arestați și umiliți inutil. Deja din 1922, PNT renunță la lupta de clasă și la anticapitalism, iar în 1925, cu un an înaintea fuziunii dintre PNT și PN, pe lângă solicitarea – născută moartă - de a oferi drept de vot femeilor în consiliile administrative, bolșevismul este condamnat din nou, fără drept de apel, probabil pentru a-l sensibiliza pe Maniu care, înaintea unirii celor două partide, încearcă să îi tempereze pe țărăniști, aceștia dându-i impresia că sunt prea „radicali”. La fel gândeau de altfel și Nicolae Iorga și Constantin Argetoianu, care resping fuziunea politică din care a rezultat PNT, pe motiv că noul partid va fi neapărat unul de „extrema stângă”. Un deceniu mai târziu, PNT încă mai era acuzat de bolșevism, de data aceasta de către legionari. Contopirea celor două partide, efectuată explicit cu scopul de a înlocui PNL la guvernare, aduce cu sine respingerea oricărei forme de colaborare cu PCdR. Oarecum replicând în miniatură istoria viitorului PNT, cu excepția atitudinii față de rege, nu de monarhie – PNT alunecă progresiv spre dreapta și abandonează pas cu pas punctele radicale din programul său politic, încercând să devină un partid frecventabil în ochii regelui Ferdinand⁵⁹.

⁵⁴ *Doctrina țărănistă ...*, p. 19–26, 71–81, 77–79, 90–91, 94–98, 150–159.

⁵⁵ *România în anticamera Conferinței de Pace de la Paris. Documente*, coord. Marin Radu Mocanu, București, Arhivele Naționale ale României, 1996, p. 35.

⁵⁶ *Doctrina țărănistă ...*, p. 85, 90–94, 98–100, 101–102, 112–113, 137–141, 252–253, 258, 304–308.

⁵⁷ Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național Țărănesc*, București, Edit. Enciclopedică, 2002, p. 41–42, 80–87.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 46.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 88, 98, 113, 123–124, 173–174, 189–190, 199, 200–201, 229, 238–239, p. 306–307; Lăzărescu, *Confesiuni*, p. 68. Pentru PN, un alt motiv important al fuziunii l-a constituit scăderea dramatică a popularității partidului cu ocazia scrutinului electoral din 1920; era evident că un partid naționalist transilvănean nu avea cum să obțină aceeași pondere politică în cadrul unor alegeri

Mai departe, cu ocazia scrutinului electoral din 1928 și mai ales cu ocazia instaurării noului guvern țărănist, Maniu se comportă efectiv despotice, alienând forțele politice importante cu care PNȚ ar fi putut colabora, dincolo de comuniști⁶⁰; aflat în ilegalitate, PCdR își va îndruma totuși susținătorii să voteze cu PNȚ la alegerile locale în anumite circumscripții, aceasta până în 1937, când pactul țărăniștilor cu legionarii va încheia abrupt această colaborare politică sinuoasă și dificilă. Nici PSD nu va mai colabora în 1937 din același motiv cu PNȚ; mulți membri de partid țărăniști sunt de asemenea nemulțumiți pe faptul că Garda de Fier a fost astfel consolidată și legitimată, în ciuda faptului că, patru ani mai devreme, PNȚ a fost primul partid politic suficient de curajos pentru a scoate mișcarea legionară în afara legii. Cu ocazia scrutinului din 1937, PNȚ va duce o campanie politică deosebit de violentă, forțele paramilitare ale partidului fiind solicitate din plin. Congruența doctrinară tot mai mare dintre țărăniști și legionari face loc acum unei congruențe politice practice pe măsură. Totuși, nu trebuie trecută de asemenea cu vederea nici introducerea în 1929 a contractului colectiv de muncă de către guvernul țărănist, măsură de care, în contextul crizei economice globale și ulterior naționale, patronatele, care oricum nu aveau de gând să o respecte, s-au debarasat în mod facil. Tot în același an sunt crescute și impozitele, dar, în același timp, sindicatele unitare, ceea ce astăzi am numi ramurile sindicale, sunt desființate pe motiv că ar face propagandă marxistă. Pe fondul crizei economice și sociale care ia amploare, protestele muncitorilor, ale țăranilor și ale intelectualilor nu întârzie să apară⁶¹.

Să nu uităm nici că, în 1926, PNȚ a sprijinit procesul de sindicalizare, s-a exprimat în favoarea salariului minim pe economie și a reluării relațiilor dintre România și Uniunea Sovietică⁶². Iar PN, deși un partid naționalist, avea o componentă de clasă importantă, fiind partidul transilvănenilor preponderent români din mediul rural și reprezentând interesele acestora împotriva aristocrației latifundiare maghiare, pe care reforma agrară de după Primul Război Mondial, așa cum am amintit deja, a depozitat-o de marile proprietăți, reforma fiind gândită practic în acest scop. Asta nu a împiedicat însă conducerea PN și ulterior pe cea a PNȚ să întrețină relații comerciale, și nu doar importante, cu latifundiarilor maghiari din Transilvania și de la Budapesta⁶³; pe cale de consecință, ținând cont și de alte argumente mai sus menționate, putem aprecia că PNȚ a fost nu un partid al țărănimii, ci un partid al burgheziei mici și mijlocii care căuta să se impună, dar nu a mai reușit, împotriva marii burghezii liberale. Și, referitor la pactul electoral cu

desfășurate de data aceasta în România Mare. Vezi Marcel Dumitru Ciucă, *Procesul lui Iuliu Maniu*, vol. I, Edit. Saeculum, 2001, p. 8.

⁶⁰ Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 102.

⁶¹ *Ibidem*, p. 127–129, 153, 312–314; Marcel Dumitru Ciucă, *Procesul lui Iuliu Maniu*, vol. III, p. 174; Henry Prost, *Destinul României*, Edit. Compania, 2006, p. 156. Aparent, legionarii au fost mai nemulțumiți decât țărăniștii de pactul dintre Maniu și Codreanu. Vezi Aurelian Chistol, *România în anii guvernării liberale Gheorghe Tătărescu*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2007, p. 626.

⁶² V. Arimia, I. Ardeleanu, Al. Cebuc, *op. cit.*, p. 28.

⁶³ Mihail Fătu, Ghe. Țuțui, *op. cit.*, p. 164–165.

legionarii, oricât de reprobabil a fost acesta, trebuie să concedem faptul că guvernul Tătărașcu a folosit în permanență extrema dreaptă împotriva țărăniștilor⁶⁴, fapt pentru care aceștia din urmă s-au gândit că a venit în sfârșit timpul să o folosească ei împotriva guvernului, respectiv a unui rege care manifesta propensiuni dictatoriale tot mai fățișe; până la urmă, cei mai câștigați pe termen scurt din acest joc politic au ieșit tot legionarii. Iată cum rezuma Maniu întreaga poveste în septembrie 1938:

Pentru a se ajunge în România la democrație, în primul rând trebuie să se ajungă la un lucru: trântirea guvernului dictatorial al M. S. Regelui și constrângerea lui de a instala un regim absolut constituțional. După ce vom fi realizat aceasta, atunci va veni rândul să ne socotim cu Garda de Fier. Eu nu sunt nici comunist, nici social-democrat și nici gardist. Eu sunt național-țărănist cu convingeri democratice în contra oricărei dictaturi. Condamn atât dictatura fascistă, cât și dictatura comunistă și dictatura reală. *Acum avem o dictatură a M. S. Regelui. După ce vom trânti această dictatură voi avea eu grijă să nu se instaleze o alta nici gardistă, nici comunistă* (subl. m.). Dar până atunci de ce să fac eu actualei dictaturi plăcerea să mă lupt cu gardiștii, cu comuniștii sau cu social-democrații, în loc să concentrez toate forțele și toate simpatiile față de mine și în contra actualei dictaturi. Nu, această plăcere nu o fac guvernului⁶⁵.

Revenind la palierul ideologic, „naționalismul curat” al țărăniștilor se dorea însă a fi diferit de naționalismul reacționar, deoarece era disponibil pentru și accesibil tuturor claselor sociale. După înființarea PNT în 1926, lupta de clasă dispărea din programul politic al noului partid. Se dezbat însă tot mai multe concepte ca „proletarizarea țărănimii”, respectiv „micul capitalism” și apărarea proprietății individuale, indivizibile, pe care partidul o apăra, cerând să fie protejată de stat, și „marele capitalism”, de ale cărui abuzuri micul proprietar rural și nu numai trebuie ferit, iarăși prin intermediul statului⁶⁶. Țărănismul oscilează în privința anticapitalismului, pe care încearcă într-un fel să și-l însușească, dar nu să-l și ducă până la ultimele sale consecințe, care ar eroda, se pare, baza electorală a partidului⁶⁷.

Mai departe, devine tot mai clar că o astfel de doctrină politică nu putea fi decât critică la adresa colectivizării agriculturii, așa cum fusese practică ea în Uniunea Sovietică. Ocazional, apar voci țărăniște care exprimă laude pentru Mussolini. „Liberalismul țărănist” înlocuiește gradual „socialismul rural” și, odată cu ascensiunea extremei drepte în a doua jumătate a anilor 1930, un limbaj tot mai organicist își face loc în propaganda partidului. Se vorbește acum de degenerarea „rasei” noastre datorită alcoolismului, printre altele, iar „liberalismul țărănist” este devansat la rândul său de concepții etnocentriste și anti-individualiste referitoare la viitorul stat țărănesc, inspirat direct din practicile statelor fasciste europene. Programul „României noi” are ca pietre unghiulare autoritatea, ordinea, creștinismul, democrația (anticomunistă și nefascistă), în timp ce în plan extern, în

⁶⁴ V. Arimia, I. Ardeleanu, Al. Cebuc, *op. cit.*, p. 139.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 187.

⁶⁶ *Doctrina țărăniștă ...*, p. 123–126, 144, 154–155, 173, 175, 191, 192, 194, 204, 261–264.

⁶⁷ Vezi L. Pătrășcanu, *Texte social-politice*, p. 71–73, 179–180, 244.

ciuda creșterii ponderii ideologice a ideilor drepte radicale, se argumentează în favoarea politicii externe tradiționale din interbelic, și anume menținerea alianței cu Franța, puterea care a făcut posibilă existența României Mari, evitând astfel bolșevizarea țării și fiind deci cu atât mai prețuită de țărăniști, respectiv cu Marea Britanie⁶⁸. Nu este de mirare că în 1936, Maniu se pronunțase împotriva politicii de apropiere progresivă pe care Titulescu, urmând a fi demis în scurt timp, o practica față de Uniunea Sovietică⁶⁹.

Pendulând între capitalism și un socialism rural cu tușe conservatoare tot mai groase, „statul țăărănesc” urmează să fie edificat pe o bază economică de tip corporatist, având ca sursă de inspirație fascismul italian⁷⁰, deși după 23 august 1944 acest lucru este camuflat cu grijă de către propaganda PNT. Statul țăărănesc devine pe nesimțite „stat național-țăărănesc” și nu poate funcționa decât pe bazele unei „democrații naționale”, asta deoarece țărănismul nu poate însemna altceva decât naționalism⁷¹, fie el și „curat”. Putem înțelege acum de ce simpatia manifestată ocazional în presă a liderilor țărăniști față de Mussolini nu este numai una spontană, conjuncturală și electorală; din păcate, aceasta are rădăcini mai adânci în ideologia țărănească a anilor 1930, fără ca prin aceasta PNT să devină efectiv un partid fascist. Și totuși, cochetarea cu fascismul nu se oprește aici. În cadrul ședințelor Comitetului Central Executiv al PNT din aprilie 1937 putem citi următoarea declarație a lui Mihalache: „Se vorbește astăzi de mistică, de mistica de dreapta, de mistica de stânga (...) nu cred să fie o mistică mai puternică decât mistica pământului, decât mistica țărănilor care cere pământul pe care să muncească”⁷², sau pe care să sângereze, pentru a intra direct în siajul ideologic al nazismului german.

În plus, dincolo de aspectele ideologice, statul țăărănesc nu era pur și simplu o opțiune fiabilă din punct de vedere economic, deoarece conducea la subdezvoltare, așa cum s-a văzut de altfel în timpul guvernării țărăniști dintre 1928 și 1931, când problema țărănească a ajuns într-o situație critică și PNT a reintrodus, în 1929, posibilitatea vânzării pământului de către micii agricultori, amplificând-o. Mica industrie casnică preconizată de statul țăărănesc nu avea cum să se dezvolte într-un stat subdezvoltat ca România începutului de secol XX în absența unei industrii naționale funcționale, care să o utilizeze și să îi dezvolte productivitatea⁷³.

Încercând să îl convingă în 1938 pe regele Carol al II-lea să nu desființeze pluralismul politic, Maniu declara ritos că „totalitarismul” este la fel de legitim ca democrația, dar numai atunci când reprezintă rezultatul unui proces istoric, social și

⁶⁸ *Doctrina țărănistă ...*, p. 188, 192, 201–202, 208–210, 237–238, 254–255, 259–260; vezi și I. Scurtu et al., *Istoria României ...*, p. 299–308.

⁶⁹ Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. I, 2 februarie 1935–31 decembrie 1936, București, Edit. Machiavelli, 1998, p. 418.

⁷⁰ Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 242–253.

⁷¹ V. Arimia, I. Ardeleanu, Al. Cebuc, *op. cit.*, p. 115, 147; Vezi și Stelian Neagoe, *op. cit.*, p. 97, 107, 376–378.

⁷² V. Arimia, I. Ardeleanu, Al. Cebuc, *op. cit.*, p. 143.

⁷³ Mihail Fătu, Gh. Țuțui, *op. cit.*, p. 78–82.

intelectual organic, nu produsul unei decizii politice arbitrare. Mai mult, ca orice conservator respectabil, Maniu apără totalitarismul de dreapta ca reacție firească, naturală, am putea spune, împotriva pericolului „real”: bolșevismul. Atunci partidul totalitar de extrema dreaptă devine în mod miraculos legitim, chiar dacă nu se dezvoltă de jos în sus. Ca un noroc nesperat însă, comunismul nu are cum să „prindă rădăcini” în România interbelică – ceea ce era cât se poate de adevărat; ne-am convins deja că, după război, comunismul românesc, hăituit politic și delegitimat intelectual înainte de 1939, a fost „altoit”, dacă îmi este permisă exprimarea, în contextul social și cultural al României prin decizii politice rapide, violente și inevitabil haotice, de sus în jos adică – motiv pentru care interzicerea partidelor politice nu se susține.

Statul însuși devine fascist, național-socialist, corporativ etc. după partidul căruia îi datorează forma lui de guvernământ autoritar. Dar chiar și asemenea partide totalitare nu sunt creația unei legi, ci sunt produsul unei dezvoltări politice și istorice naturale, creat de aspirații naționale, de împrejurările sociale și de interesele morale ale unui popor. Ele n-au pus legea în serviciul formării lor, ci au pus formațiunea lor politică în serviciul interesului național și au luptat pentru dobândirea puterii prin mijloace legale. Ca atare, preocuparea lor a fost și este de a menține un contact permanent cu masele populare și a lucra fără preget în slujba națiunii. Scopul constant al partidului totalitar, ca și cel al partidelor politice ale regimurilor democratice este orientarea opiniei publice și prin ea dobândirea și menținerea majorității, formând totodată și o supapă de siguranță pentru orice împrejurare. De altminteri, formarea partidelor totalitare n-a reușit decât în state cu tendințe imperialiste și ca o reacție împotriva bolșevismului, (acesta, n.m.) reprezentând un pericol real. În celelalte state, astfel de experiențe au dat greș și regimul de autoritate a luat forma de tiranie sau de despotism, provocând reacția bolșevică. Țara noastră n-are tendințe imperialiste. Cât privește comunismul, el n-a putut prinde rădăcini la noi, într-un pământ udat de sângele vărsat pentru idealul național și muncit de milioanele de țărani, care au pasiunea proprietății individuale și tradiția latină și creștină a familiei și a moștenirii⁷⁴.

Distanțarea lui Maniu de Carol al II-lea în anii 1930 nu trebuie confundată cu disocierea între o viziune democratică și una autoritară, chiar dacă Maniu caută să îl convingă pe Carol al II-lea să nu desființeze partidele politice; dimpotrivă, nu este vorba decât de departajarea a doua tipuri diferite de autoritarism⁷⁵.

Avertizat, tot în 1938, de către anumiți democrați, comuniști, țărăniști radicali și reprezentanți ai muncitorilor și țăranilor maghiari (MADOSZ), pe care încerca să îi coopteze împotriva dictaturii regale cum că echivalează nepermis comunismul cu fascismul – la fel cum le echivalează pe amândouă în citatul de mai sus cu democrația, chiar dacă din rațiuni preponderent politice în sensul de partinice –, Maniu se repliază parțial în funcție de interlocutori, dar revine rapid la adevăratele sale mize politice, tot mai greu de disociat, din păcate, de afinitățile sale doctrinare:

Dictatură este și a lui Hitler și a lui Mussolini și a lui Stalin. Nu accept niciuna din ele și voi lupta contra tuturor. Comunismul are însă marele avantaj, că e progresiv, pe când fascismul e reacționar. Comunismul, ca principiu, lucrează în favoarea maselor mari și pentru umanitate, pe când fascismul e pur și simplu reacționar. Recunosc că prin comunism se realizează mari

⁷⁴ V. Arimia, I. Ardeleanu, Al. Cebuc, *op. cit.*, p. 177.

⁷⁵ Aurelian Chistol, *op. cit.*, p. 29, 36–37.

reforme sociale în favoarea întregii omeniri, pe când prin fascism se urmărește asuprirea omenirii în favoarea unei singure clase sociale. Nu accept însă metodele comunismului, sunt contra nu numai a lor, ci și a social-democraților, căci eu sunt numai naționalist. Dar într-un sistem naționalist democrat, pentru care militez eu, se poate colabora cu social-democrații și chiar cu comuniștii. Trebuie însă recunoscut că și în mișcarea legionară sunt elemente cinstite. Au vederi greșite, ceea ce nu mă poate împiedica însă să colaborez cu ei pe teren tactic pentru ajungerea la un anumit scop, combătându-i totodată pe teren ideologic și programatic⁷⁶.

Colaborarea dintre legionari și țărăniști nu s-a încheiat la finalul anilor 1930, aceasta fiind reluată după 23 august 1944; de fapt, încă din timpul războiului, țărăniștii speculau nemulțumirile existente în Legiune între „codreniști” și „simiști”, căutând să le capitalizeze în folos propriu⁷⁷. Tinerii legionari erau utili politic pentru Maniu, care spera să îi înregimenteze în PNȚ în număr cât mai mare, să îi disciplineze și să îi utilizeze în diferite cazuri de forță majoră, eventual chiar și împotriva guvernului Groza⁷⁸. Legionarii erau considerați „curajoși” și folositori, iar educația lor politică era apreciată de către Maniu, care făcea tot posibilul ca aceștia să nu ajungă la PCR sau la FND⁷⁹. Presa țărănistă nu se lăsa mai prejos: tineretul naționalist și monarhist trebuia sustras aproape prin orice mijloace posibile influenței FND⁸⁰. Am mai afirmat aceasta într-un paragraf anterior: gărzile Iuliu Maniu conțineau fără doar și poate numeroși legionari, care se simțeau în PNȚ, ideologic vorbind, tot mai acasă.

Programul „României noi” țărăniste are ca pietre unghiulare autoritatea, ordinea, creștinismul, democrația (anticomunistă și nefascistă), în timp ce în plan extern, în ciuda creșterii ponderii ideologice a ideilor drepte radicale, se argumentează în favoarea politicii externe tradiționale din interbelic, și anume menținerea alianței cu Franța, puterea care a făcut posibilă existența României Mari, evitând astfel bolșevizarea țării și fiind deci cu atât mai prețuită de către țărăniști, respectiv cu Marea Britanie⁸¹. Nu este de mirare că în 1936, Maniu se pronunțase împotriva politicii de apropiere progresivă pe care Titulescu, urmând a fi demis în scurt timp, o practica față de Uniunea Sovietică⁸².

Deriva tot mai spre dreapta a PNȚ în perioada interbelică a fost taxată cu acuitate de către Pătrășcanu încă din 1935, care avertiza că dictatura de dreapta care obține tot mai mulți aderenți în România, după modelul fascist european, se va repercuta în mod negativ asupra partidelor politice, organizațiilor muncitorești și țărănești și, finalmente, asupra anemicei democrații românești, atâta cât și cum exista ea⁸³.

⁷⁶ V. Arimia, I. Ardeleanu, Al. Cebuc, *op. cit.*, p. 187.

⁷⁷ Ioan Hudiță, *Jurnal politic, 1 ianuarie – 6 septembrie 1940*, p. 236.

⁷⁸ Marcel Dumitru Ciucă, *Procesul lui Iuliu Maniu*, vol. II, partea I, p. 170–172, 186.

⁷⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 102, 326, 335.

⁸⁰ N. Carandino, *op. cit.*, p. 235.

⁸¹ Vasile Niculae, Ion Ilincioiu, Stelian Neagoe, *Doctrina țărănistă în România*, Edit. Noua Alternativă, 1994, p. 188, 192, 201–202, 208–210, 237–238, 254–255, 259–260; vezi și I. Scurtu et al., *Istoria României ...*, p. 299–308.

⁸² Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. I, p. 418.

⁸³ L. Pătrășcanu, *Texte social-politice*, p. 216–217.

Dincolo de aceste clarificări ideologice, obstinația lui Maniu de a implementa o guvernare PNȚ în acel context postbelic inducea tensiuni și iritări chiar și în interiorul partidului, nu numai în afara lui. „Astfel, Mihalache și partizanii săi din Vechiul Regat critică politica de rezistență, atașamentul față de anglo-americani, spiritul de veșnică opoziție și negativismul lui Maniu. Aceștia cer o verificare a liniei politice a partidului, pentru a se ajunge la o înțelegere cu grupările de stânga, în special cu Partidul Comunist Român, și la o atitudine logică față de Uniunea Sovietică.” Disensiunile dintre aripa națională și cea țărănistă a partidului nu erau însă o noutate⁸⁴.

Ne putem imagina confuzia indusă unui observator lucid și angajat al politicii postbelice românești, poate chiar unui membru PNȚ – de către argumentația lui Maniu cum că „ar fi o nebunie să se adopte o linie opusă Uniunii Sovietice [aceeași expresie o utilizase la un moment dat și Ana Pauker –n.m.], dar că partidul său n-ar putea niciodată aproba ca o minoritate comunistă incompetentă să conducă România”⁸⁵ Și dacă ar fi fost realmente de stânga, așa cum pretindea, ar fi fost Maniu deranjat de triumful laburiștilor englezi din vara anului 1945, considerând că îi va încuraja pe comuniștii locali să pună o presiune și mai mare pe viața politică internă⁸⁶ ? Așa cum am văzut deja, presiune au pus, dar nu datorită faptului că au fost încurajați, ci dimpotrivă, pentru că au fost descurajați că acest rezultat va favoriza PSD și îi va consolida poziția în cadrul FND. Ceea ce nu a mai apucat până la urmă să se întâmple, injoncțiunile PCR la adresa PSD crescând în mod exponențial.

Pe cale de consecință, cu toate escamotările doctrinare și politice ale lui Maniu de după 23 august 1944, PNȚ a fost și a rămas un partid de dreapta care, de-a lungul timpului, a virat tot mai la dreapta ajungând, în 1947, așa cum voi argumenta mai jos, să fie portavocea legionarismului rezidual și a diverselor tendințe reacționare preluate din ideologiile celorlalte partide, respectiv din ideologiile populare⁸⁷. Nu degeaba era recunoscut liderul PNȚ în România postbelică în calitate de idol al „naționaliștilor politici”⁸⁸. Aceasta nu îi împiedica însă pe propagandiștii PNȚ să afirme că, în 1919, Maniu îl sprijinise pe Béla Kun

⁸⁴ *România. Viața politică în documente, 1946*, p. 158; *Ibidem, 1945*, p. 236; Gheorghe Onișoru, *Operațiunea Tămădău: Desființarea Partidului Național Țărănesc (1947)*, București, Academia Română, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2008, p. 161; vezi și Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. I, p. 382–383; *Ibidem*, vol. II, p. 105–106, 129–130, 144, 158, 161; *Ibidem*, vol. IV, p. 84–85; *Ibidem*, vol. V, 1 iulie–31 decembrie 1938, București, Edit. Machiavelli, 2002, p. 230.

⁸⁵ Dinu C. Giurescu, *Imposibila încercare*, p. 116.

⁸⁶ Gheorghe Onișoru, *op.cit.*, p. 157.

⁸⁷ Mihai Fătu, *Un vot decisiv (noiembrie '46)*, București, Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R., 1972, p. 70; Constantin Sănătescu, *Jurnal*, București, Edit. Humanitas, 1993, p. 178.

⁸⁸ Constantin Rădulescu-Motru, *Revizuirii ...*, vol. V, p. 193; *Ibidem*, vol. III, 1945, București, Edit. Floarea Darurilor, 1999, p. 183; vezi și Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. VII, 1 iulie–22 noiembrie 1939, București, Edit. Machiavelli, 2003, p. 277.

și făcuse campanie pentru o Ungarie sovietică!⁸⁹ Este drept, alunecarea spre extrema dreaptă a partidului în perioada postbelică, deși nu se întâmpla pentru prima dată în istoria sa, era masiv influențată de noua conjunctură politică și de prezența Armatei Roșii în țară⁹⁰.

Într-o dispută în cadrul PNT din 1946 pe tema prezenței Armatei Roșii în țară, în care un membru de partid a declarat că sovieticii sunt aici pentru a rămâne și că vor subordona economia românească Moscovei întocmai cum au procedat naziștii între 1940 și 1944, Maniu ar fi răspuns că nu îl interesează poziția rușilor, doar poziția americanilor și a englezilor ar fi fost decisivă în cazul României⁹¹. Referitor la alegerile din 1946, liderul țăranist le considera neconcludente și își reafirma încrederea „în triumful politicii anglo-americane, fie pe cale pașnică, fie prin război”⁹². Se pare că Maniu gândea așa încă din perioada interbelică. Petru Groza,

⁸⁹ Constantin Rădulescu-Motru, *Revizuire ...* vol. II, 1944, București, Edit. Floarea Darurilor, 1996, p. 354–355.

⁹⁰ Rădulescu-Motru, *Revizuire ...*, vol. III, p. 91.

⁹¹ Gheorghe Onișoru, *op. cit.*, p. 178.

⁹² *Ibidem*, p. 200. Patriarhal și conservator, în cadrul campaniei electorale din 1946, PNT îndemna electoratul de sex feminin să voteze urmând exemplul soților și al părinților și, într-o sfidare totală a celei mai elementare logici politice și coerențe ideologice, afirma că guvernul Groza este unul reacționar și fascist. Deși alegerile au fost cu siguranță fraudate, scorul real al FND a fost de aproximativ 21% per total, 15% în mediul rural și 40% în mediul urban. Ținând cont de împrejurările date, rezultatul nu este deloc atât de catastrofal cum este prezentat de obicei în literatura de specialitate și reflectă pregnant aspirațiile modern-urbanizatoare ale electoratului favorabil comuniștilor, în opoziție cu aspirațiile rural-autoritare ale PNT, care a obținut peste trei sferturi din voturi. Scoruri similare au obținut și alianțele partidelor comuniste din celelalte state est-europene în primele scrutinuri postbelice. În semn de protest, cei doi membri ai PNT și PNL, Emil Hațieganu și Mihail Romniceanu, se vor retrage din guvernul Groza. Vezi Dinu C. Giurescu, *Falsificatorii ...*, p. 209, 212, 272–280, 292; Idem, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, București, Edit. ALL, 1996, p. 313–315; Șerban Rădulescu-Zoner, Daniela Bușe, Beatrice Marinescu, *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, București, Edit. Cavaliotti, 1995, p. 181; Andrei Șiperco, *Confesiunile elitei comuniste. România, 1944-1965: rivalități, represii, crime ... Arhiva Alexandru Șiperco*, vol. IV, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2019, p. 42, 44, 56–57, 321. Deși s-a argumentat cu aplomb că alegerile din 1946 au fost cele mai falsificate alegeri din istoria României moderne, până atunci PNT și PNL având un comportament electoral „civilizat” și „european” – Dinu C. Giurescu, *Falsificatorii ...*, p. 57, 281 – lucrurile nu au stat nici pe departe așa. Am menționat deja că alegerile din perioada interbelică erau truate copios, fiind însoțite de violențe, manipulări și șantaje de tot felul: Bogdan Bucur, *op. cit.*, p. 138, 402, 407–409; Grigore Gafencu, *Însemnări politice*, p. 143–145, 217, 308–309; Alexandru Vaida Voevod, *Memorii*, vol. II, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1995, p. 285; Mihai Manoilescu, *Memorii*, vol. II, p. 354–355; Constantin Argetoianu, *Memorii ...*, vol. VIII, partea a VII-a, 1926–1930, București, Edit. Machiavelli, 1997, p. 148–151; Idem, *Memorii ...*, vol. VI, partea a V-a, 1919–1922, București, Edit. Machiavelli, 1996, p. 85–90; Idem, *Însemnări zilnice*, vol. III, p. 277; *Ibidem*, vol. IV, p. 62; Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, București, Edit. Minerva, 1984, p. 536. Pe cale de consecință, alegerile din 1946 se înscriu fără probleme în tradiția electorală a României, așa cum observă fără echivoc Rădulescu Motru: „Regimul comunist impus de Vișinski se justifică istoricește prin fostul regim dictatorial al lui Ion C. Brătianu, iar alegerile libere pe care va avea să le facă P. Groza vor avea ca model alegerile pe care le făcea Radu Mihai, ministrul de Interne al lui Ion Brătianu”, Rădulescu-Motru, *Revizuire ...*, vol. III, p. 360. Dacă luăm în calcul și stratificarea socială de atunci, cu 80% populație rurală și 20% populație

într-o discuție cu liderul țărănist, a afirmat că, în viitor, este aproape inevitabil ca influența rusă să predomină în România, datorită proximității geografice și dezvoltării accelerate a Uniunii Sovietice. Maniu i-a răspuns că se înșală, viitorul României fiind legat în mod indisociabil de Occident⁹³. Chiar și așa, nu trebuie uitate eforturile țărăniștilor din anii 1920-1930 de a dezvolta relațiile cu Uniunea Sovietică prin intermediul inspiratei diplomații a lui Titulescu. Maniu nu contenea să amintească acest episod pentru a se apăra de acuzele de antisovietism care i se aduceau constant din partea FND⁹⁴. Numai că, lăsând tacticile politice la o parte, anticomunismul țărănist frizând pe alocuri extrema dreaptă reprezenta, din păcate, o tristă realitate ideologică, așa cum reiese fără echivoc din citatele de mai jos. Și mai îngrijorător era faptul că, tot în 1946, PNȚ constituise o formațiune militară proprie intitulată Cercul Militar Profesional, alcătuită din diverși generali și ofițeri superiori, aceasta având rolul de a contribui activ, în cazul în care se întruneau condițiile, la debarcarea prin forță a guvernului Groza⁹⁵.

În continuare, Maniu era deranjat de decorația primită de Petru Groza din partea regelui, așa cum nu îl încânta probabil nici decorarea regelui Mihai de către Stalin⁹⁶. Aceste mici gesturi de bunăvoință îi păreau suspecte și le interpreta probabil ca o tehnică de dezarmare politică a unui rege oricum nu prea experimentat, la douăzeci și ceva de ani, din acest punct de vedere. Maniu era deranjat însă și de respingerea cererilor de grațiere făcute de fostul lider Ion Antonescu și de ministrul de Externe din acea perioadă, Mihai Antonescu. La procesul acestora, nu a ezitat de altfel să îi strângă mâna la plecare fostului Conducător⁹⁷.

Mai departe, să vedem cum se împacă firavele elemente de stânga din programul PNȚ cu antisemitismul, xenofobia și simpatia pentru mareșalul Antonescu care reies din manifestele împărțite de către membrii partidului de-a lungul anului 1947:

„Un om a cărui întreagă viață nu a cunoscut decât iubire de țară [Maniu – n.m.], care n-a cunoscut altceva decât binele țării, și care n-a luptat și suferit decât pentru iubirea țării, ei bine, veți lăsa voi ca acest om să fie ucis de o adunătură de trădători, de Ana Pauker și de toată

urbană, unul dintre cele mai mari decalaje de acest fel din întreaga Europă, reiese că, în conformitate cu această diviziune de clasă, PCR nu avea efectiv cum să câștige mai multe voturi (reale), lipsindu-i baza socială necesară. După 1989, când structura socială a României se schimbă masiv, rezidenții din mediul urban depășindu-i în anii 1980 pentru prima dată în istorie pe cei din mediul rural, PNȚCD, după o inerție istorică și ideologică de câteva decenii, a dispărut practic de la sine, deși nu a încetat să se plângă și de-a lungul anilor 1990 că este persecutat politic. Vezi Mihai Rădulescu, *Tragedia lui Lucrețiu Pătrășcanu. Convorbiri cu omul politic Corneliu Coposu*, București, Edit. Ramida, 1992, p. 60–63.

⁹³ Dorin-Liviu Băftoi, *Petru Groza, ultimul burghez. O biografie*, București, Edit. Compania, 2004, fotografia de lângă pagina 193.

⁹⁴ Gheorghe Onișoru, *op. cit.*, p. 194.

⁹⁵ Victor Frunză, *Istoria Stalinismului în România*, București, Edit. Humanitas, 1990 (1984), p. 295.

⁹⁶ Ion Ardeleanu et al., *23 August 1944 ...*, vol. IV, p. 542–543.

⁹⁷ Gheorghe Onișoru, *op. cit.*, p. 203; *România. Viața politică în documente, 1947*, București, Arhivele Statului din România, 1994, p. 241–251.

jidănimia din conducerea țării [...] ? [...] „Iuliu Maniu, omul care și-a jertfit întreaga viață României și dreptății lumii întregi va fi spânzurat de o ceată de tâlhari, de trădători și de jidani.” [...] „Moarte lui Petru Groza și curvei de Ana Pauker !” [...] „În clădirea de pe un vârf de deal, în clădirea cu trei fronturi a Școlii de Război [sic !], care întruchipează pe dealul Golgotei cele trei cruci ale răstignirii, iudeii și fariseii vieții noastre politice încep zilele acestea, partea finală a celei mai odioase crime, răstignirea unui nou Cristos, judecarea lui Iuliu Maniu și a celorlalți luptători [...]” „Ne adresăm, în special, ofițerilor, subofițerilor și trupeii, la vederea cărora ne crește inima, cum suportă onoarea lor de român și militar ca un Maniu și ceilalți să fie insultați, batjocoriți și suprimați de o Ana Pauker, Leibovici, Groza, Dej, Pătrășcanu și alți jidovi și trădători de neam [...] ?” „Cum a fost posibil să fie suprimați: Duca, Iorga, Madgearu, Armand Călinescu etc. și cum nu e posibil pe orice cale să fie suprimați Ana Pauker, Groza, Teohari Georgescu, Dej, Pătrășcanu și toți ticăloșii, toți jidanii și toate lichelele [sic !] care îndrăznesc să murdărească cu balele și veninul lor țara și pe cel mai curat fiu al țării, pe Maniu ?”; „Moarte tuturor celor care au asasinat pe mareșalul Antonescu, arhanghelul și martirul neamului !”⁹⁸

Sau, într-o exprimare aparent mai elaborată, aparținând organizației locale Dolj a PNT, în vara aceluiași an:

Domnule prim ministru, din presa comunistă am luat cunoștință de noua mârșăvie comisă de către clica Anei Pauker – arestarea marilor conducători ai Partidului Național Țărănesc, constituie al doilea act de chemare la datorie a conștiinței naționale. Am primit știrea cu zâmbetul firesc al românului și cu sinceră compătimire pentru acei români care primesc să facă nenorocitul joc al elementului străin ce încearcă prin mizere constrângeri să determine cel puțin provizoriu capitularea de formă a cinstitei intransigente a conștiinței românești, ceea ce, desigur, nu vor reuși valeții iudaismului să facă dovada că până la urmă au reușit să mulțumească pe stăpânii lor. Cu minimul de risc vă rugăm să luați cunoștință de protestul nostru categoric care exprimă indignarea întregii mase românești, asigurându-vă că până la urmă noi și cu poporul vă va ierta pentru păcatele și mârșăvia ce ați comis, știind că nu ați făcut-o decât din ordin și nu puteați să faceți altfel⁹⁹.

Sigur, se poate afirma foarte facil că, puși în situația extremă de a-și vedea partidul dizolvat în urma unei operații elaborate care a implicat serviciile secrete – tentativa de fugă cu un avion de mici dimensiuni de pe aeroportul Tămădău a unor lideri țărăniști, excluzându-l pe Maniu, în afara țării, pentru a crea un guvern în exil și pentru a atrage atenția asupra abuzurilor sistematice comise de sovietici și de comuniștii locali în România¹⁰⁰ –, membrii PNT, mai ales cei din gărzile Maniu, și-au pierdut cumpătul și au reacționat într-o manieră extremă¹⁰¹. Însă această

⁹⁸ *România. Viața politică în documente, 1947*, p. 85–90.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 205–206.

¹⁰⁰ Gheorghe Onișoru, *op. cit.*.

¹⁰¹ Așa cum pune problema, neconcludent și neconvingător, Dinu Giurescu în lucrarea *Lichidatorii. România în 1947*, Edit. Enciclopedică, București, 2012 pp. 87–89, PNT ajunsese chiar să se identifice cu întreaga țară, considerând că, odată desființat, România nu îi poate supraviețui: „Partidul Național Țărănesc, conștient de forța pe care o reprezintă și de misiunea ce-i stă în față, reflectează în liniște asupra încercării de a fi dizolvat, fiind convins că viața sa, care este întretesută cu cea a patriei, nu poate să înceteze decât în momentul când statul român nu va mai exista”, Dinu Giurescu, *Cade Cortina de Fier. România, 1947. Documente diplomatice*, Edit. Curtea Veche, București, 2002, p. 185.

manieră a fost, cu toată violența structurală a contextului dat, definitorie pentru poziționarea ideologică a unei părți însemnate a membrilor PNT. Au existat de altfel încercări repetate ale legionarilor din Germania de a contacta conducerea PNT, mai exact pe Maniu, „«pentru a-i transmite, din partea dlui Horia Sima, șeful mișcării legionare, unele probleme»”¹⁰². Nu știm în ce măsură au fost duse la bun sfârșit.

Concluzii

În lumina celor discutate mai sus, devine oarecum inteligibilă opțiunea Anei Pauker de a încerca, alături de Dej, dar nu împreună cu el – să coopteze câți mai mulți legionari în PCR pentru a-i împiedica să fie preluați de PNT. Probabil că și Vasile Luca atingea un punct sensibil în octombrie 1944, când deplângea „mentalitatea otrăvită a poporului [...] și mai ales agitația aceasta fascistă, ura împotriva Uniunii Sovietice”, anticipând „ce luptă trebuie să ducem noi acum ca să scoatem fascismul din mințile oamenilor”¹⁰³. Sigur, putem diseca politologic și respinge ca pe un nonsens conspirativ acest fascism omniprezent în discursul comunist local, respectiv în cel sovietic, dar, așa cum am argumentat deja, germenii dreptei radicale conservatoare, care a luat extrema dreaptă sub protecția sa pentru a proteja România anilor 1930 de eterna amenințare comunistă, înmuguriseră cam este tot între timp, iar în unele locuri, nu puține, rodiseră cu folos.

Cele două citate de mai sus denotă în mod explicit construcții discursive specifice logicii legionare a echivalenței, în care semitism=comunism= anticreștinism=imperativul purificării, efectuată prin mijloace specific legionare, pe care nu mai este nevoie să le amintesc. Pătrășcanu avea dreptate atunci când observa infuzarea constitutivă a țărănismului anilor 1930 cu elemente de legionarism, infuzare tactică, politică (compromisul electoral din 1937 dintre PNT și Garda de Fier), respectiv infuzare ideologică, vizibilă din plin, iată, în intervalul 1945–1947. Pe cale de consecință, (auto)încadrarea doctrinară a PNT ca partid de centru-stânga este departe de a fi adevărată. Fără a uita niciun moment meritele partidului din anii 1920, când a luptat cu succes împotriva latifundiarilor și a contribuit din plin la reforma agrară de după Primul Război Mondial, fără a uita nici critica fermă a lui Mihalache la adresa oligarhiei românești –, începând cu a doua jumătate a anilor 1930 și mai ales în primii ani de după Al Doilea Război Mondial avem de-a face cu un partid conservator care alunecă tot mai mult spre extrema dreaptă.

Ion Mihalache, reprezentând aripa țărănistă din Regat a PNT, aripa considerată cea mai de stânga, care avusese, așa cum am constatat, fricțiuni cu

¹⁰² *România. Viața politică în documente, 1945*, p. 188.

¹⁰³ *Stenogramele ședințelor conducerii P.C.R., 23 septembrie 1944–26 martie 1945*, editori: Radu Ciuceanu, Corneliu Mihail Lungu, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, Arhivele Naționale ale României, 2003, p. 192.

aripa manistă pe motiv că aceasta din urmă este nerezonabilă politic și prea ostilă Uniunii Sovietice – tocmai acest Mihalache se declarase public un admirator al lui Benito Mussolini, iar în timpul celui de Al Doilea Război Mondial se pronunțase negativ la adresa Uniunii Sovietice, căutând chiar să se înroleze voluntar pentru a lua parte la invadarea teritoriilor sovietice de către naziști, așa cum am amintit deja¹⁰⁴. În octombrie 1946, Mihalache încearcă să însuflețească trupele de șoc țărăniști, sfătuindu-le să își concentreze propaganda pe „acțiunea de sărăcire a țării începută de ruși cu concursul comuniștilor români. Li s-a spus să atace veneticii ce conduc țara. În acest scop s-au dat acestora sume importante [...]” După desființarea partidului, foștii membri PNT sunt sfătuiți să se înscrie în PSD sau PSDI, în niciun caz în partidele din cadrul FND; un astfel de gest ar fi fost echivalat cu trădarea partidului și ar fi fost sancționat „la timp”, deși nu ni se spune exact cum¹⁰⁵. Dar, inclusiv în 1948, foști membri ai PNT și ai Gărzii de Fier încercau să coaguleze posibile alianțe electorale, în eventualitatea tot mai îndepărtată a răsturnării guvernării comuniste¹⁰⁶.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 207–208.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 212, 220, 280

¹⁰⁶ Petre Țurlea, *Partidul Național Țărănesc. Tentative de reînființare după 1947*, București, Edit. Historia, 2007, p. 40, 57, 150–151, 165, 178–179.